

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ

І.А.Радченко

ТЕОРІЯ І
ПРАКТИКА
НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

Посібник

Універсум

УМАНЬ *2013*

Тиражування та розповсюдження без дозволу
власника авторських прав ЗАБОРОНЕНО

УДК 001.891 (075.8)

ББК 72.Я73

Р 15

Розглянуто та рекомендовано до друку
радою Інституту соціальної та економічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(Протокол №2 від 27.11.2012 р.)

РАДЧЕНКО.А. Теорія і практика наукових досліджень. Посібник.- Умань:
УніверсУм 2013.- 104 с (серія ТПНД.

Пропонований посібник розроблено автором на основі використання системного підходу. Розглянуто загальні та специфічні проблеми виконання наукової роботи - методологію наукового дослідження та окремі її аспекти. Здійснено аналіз та узагальнення даних про технологію наукового дослідження за різними джерелами. Пропонується докладний список наукових джерел.

Для магістрантів педвузів та молодих дослідників.

Рецензент: проф. Д. І. Пащенко, зав. кафедрою УДПУ імені Павла
Тичини,

доц. В. М. Хрипун, викладач УДКПК імені Тараса
Шевченка

УДК 001.891 (075.8)

ББК 72.Я73

Зміст

<u>СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....</u>	<u>6</u>
<u>ВСТУП.....</u>	<u>7</u>
<u>РОЗДІЛ 1. ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ ТПНД.....</u>	<u>9</u>
<u>РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКУМ ІЗ КУРСУ ТПНД.....</u>	<u>14</u>
<u>РОЗДІЛ 3. СЕМІНАРІУМ ІЗ КУРСУ ТПНД.....</u>	<u>31</u>
<u>РОЗДІЛ 4. КОЛОКВІУМ ІЗ КУРСУ ТПНД.....</u>	<u>44</u>
<u>РОЗДІЛ 5. ВИКОНАННЯ НАУКОВИХ РЕФЕРАТІВ.....</u>	<u>54</u>
<u>РОЗДІЛ 5. ВИКОНАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ.....</u>	<u>66</u>
<u>РОЗДІЛ 6. ОФОРМЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИХ РОБІТ.....</u>	<u>85</u>
<u>РОЗДІЛ 7. НАУКОВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ.....</u>	<u>102</u>
<u>РОЗДІЛ 8. ГЛОСАРІЙ.....</u>	<u>114</u>
<u>ДОДАТОК 1. СТРУКТУРА ВИСТУПУ НА ЗАХИСТІ НАУКОВОЇ РОБОТИ.....</u>	<u>149</u>

Список умовних скорочень

Пропоновані умовні скорочення використано у посібнику для підвищення зручності оперування термінами, зменшення об'єму тексту та покращення сприйняття тексту.

- ДД - дисертаційне дослідження
- ДР - дипломна робота
- КР - курсова робота
- НАД - науковий апарат дослідження
- НД - наукове дослідження
- НДР - науково-дослідна робота
- НЛ - наукова література
- НР - науковий реферат
- ОНД - основи наукових досліджень
- ОНПД - основи науково-педагогічних досліджень
- ПР - практична робота
- РНД - результати наукових досліджень
- ТПНД - теорія і практика наукових досліджень

Вступ

Навчання у магістратурі вищого навчального закладу передбачає опрацювання курсу «Теорія і практика науково-педагогічних досліджень».

Мета курсу: оволодіння студентами теоретичними знаннями та формування практичних умінь і навичок проведення наукових педагогічних досліджень.

Головні завдання курсу:

- засвоїти зміст, основні напрями і форми організації наукової роботи у вищій школі;
- творчо осмислити порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань;
- вивчити положення про спеціалізовані вчені ради;
- пізнати основні нормативні документи з питань атестації наукових кадрів вищої кваліфікації.

Завершивши вивчення курсу «Теорія і практика наукових педагогічних досліджень», студенти повинні:

Знати: загальні характеристики наукового дослідження; особливості методології психолого-педагогічного дослідження;

процедуру наукового дослідження; методи соціально-педагогічного дослідження; оформлення результатів наукового дослідження та їх оприлюднення.

Вміти: обирати проблему наукового дослідження; формулювати науковий апарат: об'єкт, предмет, гіпотезу, мету і завдання дослідження; працювати з першоджерелами, застосовуючи теоретичні методи дослідження; організовувати процедуру педагогічного дослідження; добирати оптимальні дослідницькі методики; оформляти результати дослідження згідно з вимогами до наукової роботи.

Мета даного посібника – допомогти засвоїти і оволодіти практично методикою організації наукової роботи у вищій школі шляхом реалізації магістрантами теоретико-методологічних основ і положень у конкретиці наукової творчості – процесу втілення відповідних нормативних вимог і матеріалів ВАК України.

Компетенції, якими має оволодіти студент у процесі опрацювання посібника:

- знання основних законів та закономірностей розвитку науки;
- розуміння причинно-наслідкових просторових та часових зв'язків розвитку та структури наукових комплексів та систем на різних ієрархічних рівнях;
- уміння творчо осмислювати, узагальнювати та розвивати наукові ідеї, концепції і парадигми та їх практично реалізовувати у педагогічній практиці сьогодення.

Розділ 1. Плани лекційного курсу ТПНД

ЛЕКЦІЯ №1. НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЙОГО ЕТАПИ

ВСТУП. Наука як система знань

Фактори системності

Наукові установи

§1. Система навчально-наукової роботи у ВНЗ

1. Компоненти системи та їх взаємозв'язок

2. Навчальна робота

3. Навчально-наукова робота

4. Наукова робота

§2. Навчальний курс ОНД

§3. Поділ дослідження на етапи

1. Основні поняття та терміни

2. Фактори поділу процесу НД на етапи

3. Варіанти поділу НД на етапи та їх автори

4. Структура етапів НД

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №2. ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДОЛОГІЇ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ВСТУП. СУТНІСТЬ МЕТОДОЛОГІЇ

§1. Експлікація методології наукових дослідження

§2. Основні методологічні категорії та їх функції

§3. Принципи наукового дослідження

§4. Особливості наукового дослідження

§5. Умови ефективності наукового дослідження

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №3. НАУКОВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ВСТУП

- §1. Системний характер НАД
- §2. Формальні аспекти НАД
- §3. Експлікація компонентів НАД

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №4. МЕТОДИКА І МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

ВСТУП

- § 1. Визначення основних понять
- § 2. Підходи до розробки методики дослідження
- § 3. Варіанти класифікації методів дослідження
- § 4. Синтез класифікаційних груп методів наукового дослідження

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №5. ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

ВСТУП. Оформлення РНД як підсистема науково-дослідницького процесу

- § 1. Багатоаспектність проблеми
- § 2. Значення ОРД як підсистеми процесу НД
- § 3. Засоби для виконання оформлення
- § 4. Вимоги до «Звіту» як до наукового документа
 - 1. Звіт
 - 2. Основні сторони форми тексту «Звіту»
 - 3. Вимоги до змісту тексту наукового документа
 - 4. Вимоги до форми тексту наукового документа
- § 4. Загальна структура викладу матеріалів «Звіту»
- § 6. Основні форми звітності про НД
 - 1. Критерії класифікації форм звітності
 - 2. Класифікація форм звітності

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №6. НАУКОВА ЕТИКА ДОСЛІДНИКА

ВСТУП. Основні етичні категорії

- § 1. Відповідальність дослідника перед суспільством
- § 2. Етика і особистість дослідника
- § 3. Основні морально-етичні установки дослідника
- § 4. Поняття про наукову ерудицію, компіляцію, плагіат
- § 5. Поняття про авторське право
- § 6. Взаємини дослідників у процесі колективної наукової праці
- § 8. Етичні принципи дослідника
 - 1. Принципи за Д. Пойа
 - 2. Умови дотримання принципів
 - 3. Резюме

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №7. НАУКОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК ПІЗНАВАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

ВСТУП. Пізнання і наукове дослідження

- §1. Епістемологія
 - 1. Проблема пізнання в науці
 - 2. Гносеологія
 - 3. Епістемологія
- §2. Суб'єкт та об'єкт наукового пізнання
 - 1. Пізнавальні відношення
 - 2. Пізнавальні категорії
- §3. Істина
 - 1. Поняття істини
 - 2. Атрибути істини
 - 3. Форми істини
 - 4. Критерії істини
- §4. Наукова істина
 - 1. Поняття наукової істини
 - 2. Критерії науковості істини
- §5. Категорії Не-істини
- §6. Наукові факти
- §7. Системи знань

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №8. Наукове дослідження як інформаційний процес

ВСТУП. Експлікація термінів

§1. Концепції інформації

§2. Основні види інформації (класифікація)

§3. Властивості наукової інформації

1. Аналіз властивостей
2. Коментар до деяких термінів

§3. Інформаційний процес

1. Поняття про інформаційний процес
2. Процедури інформаційного процесу в науці
3. Коментар до процедур

§4. Інформаційна діяльність дослідника

1. Види інформаційної діяльності дослідника
2. Інформаційні потреби дослідника

§5. Інформація та особистість дослідника

1. Інформаційна підготовка дослідника
2. Інформаційно грамотний дослідник

§6. Інформаційні моделі у науковому дослідженні

1. Інформаційна модель
2. Дослідження з використанням інформаційних моделей

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №9. РОБОТА З НАУКОВИМИ ДОКУМЕНТАМИ

ВСТУП. Експлікація основних понять

§1. Інформаційні аспекти наукового документа

1. Інформація у науковому документі
2. Документ як інформаційне повідомлення

§2. Класифікація наукових документів

§3. Функції наукових документів

1. Функції наукового документа
2. Аналіз функцій наукового документа

§4. Аналіз наукових документів

1. Традиційний аналіз
2. Формалізований аналіз

§5. Індекссування документів

§6. Оформлення наукових документів

1. Форма і зміст наукових документів
2. Редагування наукових документів

3. Основні структурні елементи наукового документа

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ЛЕКЦІЯ №10. СИСТЕМИ ТА СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ

ВСТУП. Актуальність проблеми

§1. Історія проблеми

§2. Основні системні категорії, поняття і терміни

§3. Загальна теорія систем – системологія

§4. Класифікація систем

§5. Системний підхід

1. Основні наукові підходи до пізнання

2. Системний підхід

3. Основні завдання системного підходу

4. Варіанти реалізації системного підходу

§6. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ

1. Поняття про системний аналіз

2. Етапи системного аналізу

3. Методи системного аналізу

4. Засоби системного аналізу

5. Особливості системного аналізу

§7. Методологічні принципи системного підходу у наукових дослідженнях

§8. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ СИСТЕМИ

§9. ПЕДАГОГІЧНІ СИСТЕМИ

1. Педагогічна система

2. Структура аналізу педагогічних систем

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

Розділ 2. Практикум із курсу ТПНД

Вступ. Практичні роботи

Модель. Якість наукової підготовки студентів у значній мірі визначається успішністю лабораторно-практичних занять. Практична робота студента є певною моделлю науково-дослідної діяльності, яку здійснює студент в процесі навчання у ВНЗ.

Принципи. В основу розробки і реалізації курсу практичних робіт (ПР) закладено такі основні принципи:

1. Системність	4. Уніфікованість
2. Прагматичність	5. Лапідарність
3. Самостійність	6. Моделювання

Завдання. Методика проведення ПР курсу ОНД переважно обумовлена завданнями формування у студентів первинних науково-професійних умінь та навичок, виховання інтересу до наукової творчості, розвитку наукового мислення, поглиблення знань та підвищення умінь.

Вимоги. Студент, який опановує практичний курс ОНД, для ефективного проходження курсу повинен задовольняти таким вимогам:

Бути схильним до наукової роботи.

Мати бажання пізнати світ і самого себе.

Бути акуратним, грамотним, доброзичливим.

Процес. Процес виконання практичних робіт складається з двох етапів:

Попередній етап.

Аудиторний етап.

На першому етапі студенти здійснюють самостійне позааудиторне опрацювання навчального матеріалу ПР і готуються до виконання практичних дослідницьких операцій та процедур.

На другому етапі, в умовах аудиторії, студенти виконують дослідницькі процедури, які завершують виконання завдань ПР і забезпечують досягнення мети роботи.

Інструктаж. Кожній практичній роботі передуює відповідний інструктаж, який розкриває ідею, суть, завдання, особливості роботи, коментує безпосереднє виконання дослідницьких процедур.

Інструкції. До кожної ПР пропонується інструкція, у якій зафіксована тема роботи і блоки інформації, що визначають діяльність студента в позааудиторних умовах та на занятті.

Підготовка. До проведення заняття студенти повинні бути належно підготовленими. Попередня підготовка передбачає:

Засвоєння теоретичного матеріалу.

Початок оформлення звіту про роботу.

Опрацювання контрольних запитань.

Забезпеченість необхідним обладнанням та матеріалами для роботи.

Виконання. На початку заняття проводиться вибіркова перевірка підготовленості студентів до виконання роботи. При позитивному результаті перевірки студенти переходять до виконання практичних завдань конкретної ПР. В процесі роботи використовуються методичні рекомендації, інструкції, роздаткові та допоміжні матеріали, література, посібники а також технічні засоби.

Захист. В кінці заняття студенти подають завершені звіти про ПР і захищають їх (інформацію про «Звіт» подано у розділі Висновки).

Захист «Звіту» про ПР передбачає:

Коментар автора «Звіту» про хід та результати роботи.

Відповіді на запитання викладача.

Одержання відмітки про виконання ПР.

Виконана та захищена робота оцінюється відповідним балом, що фіксується у робочій документації.

«Звіт» про практичну роботу

Звітність

Науково-дослідна робота характеризується певними специфічними рисами, етапами та результатами, які відображаються у відповідних формах звітності. Для практичної роботи, як моделі дослідницької діяльності, такою формою є «Звіт про практичну роботу», або просто «Звіт».

Звіт

Звіт про ПР є документ, який засвідчує виконання ПР в цілому та окремих її завдань. Звіт відображає процес виконання роботи, а також результати навчально-пошукової діяльності.

Компоненти

Звіт про ПР містить 3 компоненти:

1. Заголовочна частина (Дата; Практична робота №____; Тема; Мета; Завдання, Література)

2. Основна частина (Хід роботи)

3. Заключна частина (Висновки по роботі)

Вимоги до оформлення

Визначено технічні вимоги до оформлення звітів про ПР. Вимоги включають наступні позиції.

Звіти оформлюються в спеціальному зошиті (*18* аркушів *min*) або на окремих аркушах стандартного формату A₄.

Кожний звіт починається з нової сторінки.

Звіти подаються у порядку номерів виконання ПР.

Заголовки розділів звіту слід виділяти кольором і/або підкресленням для кращого сприйняття.

Текст та графіка звіту повинні бути охайними, грамотними, розбірливими та чіткими.

Практична робота №1

Тема роботи Основи бібліографічно-пошукової діяльності.

Мета роботи Засвоєння методики роботи з науковою літературою

Завдання 1. Засвоїти суть процесу роботи з НЛ.

2. Змодельовати процес бібліографічного пошуку.

3. Закріпити навички конспектування наукового тексту.

Матеріали та обладнання

1. Інструкція. 2. Література. 3. Папір, письмове та креслярське обладнання. 4. Додатки.

Зміст роботи

Попередній етап.

Аудиторний етап.

Вступний інструктаж.

Поточний інструктаж і контроль.

Ознайомлення з інструкцією.

Складання макету АБК.

Початок оформлення звіту.

Конспектування статті.

Опрацювання контрольних запитань і завдань.

Завершення оформлення звіту.

Захист роботи.

Заключний інструктаж.

Зміст «Звіту»

1. Дата. Тема. Мета. Завдання. Література

2. Хід роботи.

§1. Контрольні запитання і завдання.

§2. Відповіді на контрольні запитання.

§3. Макет анотованої бібліографічної картки (АБК).

§4. Конспект статті «Практичні роботи».

3. Висновки по роботі.

Контрольні запитання і завдання

1. Назвіть основні джерела бібліографічної інформації.

2. Вкажіть основні види бібліотечних каталогів.

3. Визначте порядок попереднього ознайомлення з книгою.

4. Зафіксуйте обов'язкові елементи короткого бібліографічного опису

5. Які є види письмового опрацювання наукового тексту?

6. Визначте головні правила гігієни при роботі з літературою.

7. Зафіксуйте фактори успішності роботи з науковим текстом.

8. Визначте зміст терміну «Звіт про практичну роботу».

9. Назвіть головні компоненти «Звіту» про ПР.
10. Які вимоги ставляться до оформлення «Звіту» про ПР?

Література

№№ 2; 7; 11; 29; 31.

Практична робота №2

Тема роботи Виконання наукових рефератів (НР).

Мета роботи Засвоєння методики виконання наукових рефератів.

Завдання 1. Засвоїти суть процесу виконання НР.

2. Змодельювати процес виконання НР.

3. Вивчити основні компоненти НАД.

Матеріали та обладнання

1. Інструкція. 2. Література. 3. Папір, письмове та креслярське обладнання. 4. Додатки.

Зміст роботи

Попередній етап.

Вступний інструктаж.

Ознайомлення з інструкцією.

Початок оформлення звіту.

Опрацювання контрольних запитань і завдань.

Аудиторний етап.

Поточний інструктаж і контроль.

Вибір орієнтовної теми НР.

Опрацювання компонентів НАД.

Завершення оформлення звіту.

Захист роботи.

Заключний інструктаж.

Зміст «Звіту»

1. Дата. Тема. Мета. Завдання. Література

2. Хід роботи.

§1. Контрольні запитання і завдання.

§2. Відповіді на контрольні запитання.

§3. Орієнтовна тема НР.

§4. Формулювання компонентів НАД до обраної теми.

3. Висновки по роботі.

Контрольні запитання і завдання

1. Який зміст терміну «Науковий реферат»?

2. Зафіксуйте класифікацію наукових рефератів.

3. Визначте завдання виконання НР.

4. Яку орієнтовну структуру має науковий реферат?

5. Визначте етапи роботи над НР.

6. Як розуміти актуальність дослідження?

7. Який зміст терміну «Об'єкт дослідження»?

8. Який зміст терміну «Предмет дослідження»?

9. Що таке мета і завдання дослідження?

10. Що таке апробація та практичне значення роботи?

Література

№№ 4; 5; 6; 23; 29.

Практична робота № 3

Тема роботи. Виконання курсових робіт (КР).

Мета роботи. Засвоєння методики виконання курсових робіт.

Завдання. 1. Засвоїти суть процесу виконання КР.

2. Змодельювати процес виконання КР.

3. Обґрунтувати вибір методів дослідження для КР.

Матеріали та обладнання.

1. Інструкція. 2. Література. 3. Папір, письмове та креслярське обладнання. 4. Додатки.

Зміст роботи

Попередній етап.

Аудиторний етап.

Вступний інструктаж.

Поточний інструктаж і контроль.

Ознайомлення з інструкцією.

Вибір орієнтовної теми КР.

Початок оформлення звіту.

Опрацювання методів

Опрацювання контрольних

дослідження.

запитань і завдань.

Завершення оформлення звіту.

Захист роботи.

Заключний інструктаж.

Зміст «Звіту»

1. Дата. Тема. Мета. Завдання. Література

2. Хід роботи.

§1. Контрольні запитання і завдання.

§2. Відповіді на контрольні запитання.

§3. Орієнтовна тема КР.

§4. Перелік методів дослідження

§5. Основні результати дослідження.

§6. Дослідницький висновок.

3. Висновки по роботі

Контрольні запитання і завдання.

1. Який зміст терміну «КР»?

2. Дайте класифікацію курсових робіт.

3. Зафіксуйте задачі виконання КР.

4. Як виглядає орієнтовна структура КР?

5. Визначте етапи виконання КР.

6. Які компоненти НАД формулюються у КР?

7. Сформулюйте критерії класифікації методів НД.

8. Дайте загальну класифікацію методів НД.

22

9. Зафіксуйте класифікацію методів у педагогічних дослідженнях.
10. Які методи НД найдоцільніше використати у КР?

Література

№№ 2; 13; 21; 24; 26

Практична робота № 4

Тема роботи. Оформлення результатів дослідження (ОРД).

Мета роботи. Засвоєння методики виконання ОРД.

Завдання. 1. Засвоїти суть процесу виконання ОРД.

2. Змодельювати процес виконання ОРД.

3. Практично відтворити елементи ОРД.

Матеріали та обладнання

1. Інструкція. 2. Література. 3. Папір, письмове та креслярське обладнання. 4. Додатки.

Зміст роботи

Попередній етап.

Вступний інструктаж.

Ознайомлення з інструкцією.

Початок оформлення звіту.

Опрацювання контрольних запитань і завдань.

Аудиторний етап.

Поточний інструктаж і контроль.

Побудова таблиці.

Побудова діаграми.

Завершення оформлення звіту.

Захист роботи.

Заключний інструктаж.

Зміст «Звіту»

1. Дата. Тема. Мета. Завдання. Література

2. Хід роботи.

§1. Контрольні запитання і завдання.

§2. Відповіді на контрольні запитання.

§3. Таблиця.

§4. Діаграма.

§5. Дослідницький висновок.

3. Висновки по роботі.

Контрольні запитання і завдання.

1. Сформулюйте суть процесу ОРД.

2. У чому полягає значення ОРД?

3. Зафіксуйте процесуальні компоненти ОРД.

4. Визначте мету і завдання ОРД.

5. Зафіксуйте формальні компоненти ОРД.

6. Які існують основні форми подачі результатів НД?

7. Визначте рубрикаційну структуру викладу матеріалів НД.

8. Зафіксуйте змістовно-текстуальні компоненти ОРД.

9. Що таке таблиця як елемент оформлення наукового тексту?

24

10. Зафіксуйте визначення діаграми.

Література

№№ 2; 9; 13; 18; 24

Практична робота № 5

Тема роботи Захист наукової роботи

Мета роботи Засвоєння технології захисту результатів НД

Завдання 1. Засвоїти суть риторичних методів НД.
 2. Змодельовати процес захисту результатів НД
 3. Практично реалізувати процес захисту результатів НД

Матеріали та обладнання.

1. Інструкція. 2. Література. 3. Папір, письмове та креслярське обладнання. 4. Додатки.

Зміст роботи

Попередній етап

Вступний інструктаж

Ознайомлення з інструкцією

Початок оформлення звіту

Опрацювання контрольних
запитань і завдань

Аудиторний етап

Поточний інструктаж і контроль

Здійснення та фіксація
повідомлень

Аналіз повідомлень

Завершення оформлення звіту

Захист роботи

Заключний інструктаж

Зміст «Звіту»

1. Дата. Тема. Мета. Завдання. Література

2. Хід роботи.

 §1. Контрольні запитання і завдання

 §2. Відповіді на контрольні запитання

 §3. Фіксація повідомлення (автор, тема, структура,
риторична техніка)

 §4. Аналіз повідомлень

3. Висновки по роботі

Контрольні запитання і завдання

1. Що таке «риторика»?

2. Зафіксуйте основні етапи діяльності оратора.

3. Які є компоненти риторичної промови?

4. Які є основні вимоги до стилю риторичної промови?

5. Назвіть головні види наукового публічного мовлення.

6. Що таке наукова дискусія?

7. Назвіть основні елементи наукової дискусії.

8. Вкажіть основні компоненти підготовки до захисту НР.

26

9. Назвіть основні елементи повідомлення при захисті РНД.
10. Які головні фактори визначають успішність захисту НР?

Література

№№ 2; 20; 24; 34; 35.

Література

1. Алексеев П.В., Панин А.В. Философия: Учебник. – М.: Проспект, 1999. – 576 С.
2. Бурдин К.С., Веселов П.В. Как оформить научную работу. – М.: Высш. Шк., 1973. – 152 С.
3. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 С.
4. Введение в научное исследование по педагогике. – М.: Просвещение, 1988. – 239 С.
5. Вейзе А.А. Реферирование текста. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 125 С.
6. Герасимов И.Г. Структура научного исследования. – М.: Мысль, 1985. – 215 С.
7. Гецов Г.Г. Работа с книгой: рациональные приемы. – М.: Книга, 1984. – 176 С.
8. Гласс Дж., Стэнли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. – М.: Прогресс, 1976. – 495 С.
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 С.
10. Дипломні роботи з педагогіки/ Укл. Г.І.Кагальняк та ін. – Умань: УДПІ, 1993. – 36 С.
11. Доблаев Л.П. Психологические основы работы над книгой. – М.: Книга, 1970. – 71 С.
12. Клименюк А.В., Калита А.А., Бережная Э.П. Методология и методика педагогического исследования. – К.: КГПИ, 1988. – 100 С.
13. Кыверялг А.А. Методы исследований в профессиональной педагогике. – Таллин: Валгус, 1980. – 334 С.
14. Методы педагогического исследования: Лекции для студентов/Под ред. В.И. Журавлева. – М.: Мысль, 1972. – 159 С.
15. Немов Р.С. Психология: В 3-х кн.: Кн. 3: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. – М.: Просвещение, 1995. – 512 С.
16. Новикова Л.И., Куракин А.Т. Путь к творчеству. – М.: Просвещение, 1966. – 187 С.
17. Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. Вип. 1. Методи дидактичних досліджень. – К.: Рад. шк., 1965. – 183 С.
18. Пентиліук М.І. Культура мови і стилістика. – К.: Вежа, 1994. – 240 С.
19. Проблемы методологии педагогики и методики исследований. – М.: Педагогика, 1971. – 352 С.
20. Рабочая книга социолога. – М.: Наука, 1983. – 478 С.

21. Радченко І.А. Курсові роботи з педагогіки. – Умань: УніверсУм, 2006. – 20 С.
22. Радченко І.А. Науковий апарат дослідження. – Умань: УніверсУм, 2007. – 20 С.
23. Радченко І.А. Науковий реферат. – Умань: УніверсУм, 2007. – 16 С.
24. Радченко І.А. Оформлення результатів дослідження. – Умань: УніверсУм, 1997. – 28 С.
25. Светлов В.А. Практическая логика. – СПб: ИД «МиМ», 1997. – 576 С.
26. Скалкова Я. и колл. Методология и методы педагогического исследования. – М.: Педагогика, 1989. – 224 С.
27. Словарь-справочник автора/Сост. Л.А. Гильберг, Л.И. Фрид. – М.: Книга, 1979. – 109 С.
28. Сорокин Н.А. Дипломные работы в педагогических вузах. – М.: Просвещение, 1986. – 128 С.
29. Справочник научного работника: архивы, документы, исследователь. – Львов: Изд-во ЛГУ, 1979. – 335 С.
30. Струманський В.П. Методологія і методика історико-педагогічного дослідження//Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3. – С. 141 – 146.
31. Федотов В.В. Рациональная организация умственного труда. – М.: Экономика, 1987. – 109 С.
32. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 С.

Дата _____

Звіт
про виконання практичної роботи № _____

Тема роботи.

Мета роботи.

Завдання

1. _____
2. _____
3. _____

Література.

1. Введение в научное исследование по педагогике. – М.: Просвещение, 1988. – 239 С.
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Хід роботи

§1. Контрольні запитання і завдання

1. _____
2. _____
-
10. _____

§2. Відповіді на контрольні запитання

1. _____
2. _____
-
10. _____

§3. _____

§4. _____

§5. _____

Висновки по роботі

1. В результаті виконання роботи одержано знання та уміння

з _____

2. Відзначені знання та уміння можуть бути використані
при _____

Розділ 3. Семінарійум із курсу ТПНД

Вступ. Семінарійум як дидактична система

Семінарійум. Рівень професійно-практичної компетентності студентів у значній мірі визначається результативністю опрацювання семінарійуму (семінарських занять).

Семінарійум – система семінарських занять із певного навчального курсу, що проводиться за наявності належного методичного забезпечення.

Сутність семінару полягає в самостійному опрацюванні студентами, згідно завдань керівника, окремих питань і тем навчального курсу і здійсненні повідомлень з визначених питань.

Мета С. Забезпечення належного рівня професійно-практичної компетентності.

Завдання С. 1. Закріпити теоретичні знання курсу з окремих визначених тем.

2. Узагальнити теоретичні знання з метою їх практичного використання

3. Забезпечити уміннями точно і доказово висловлювати свої думки.

4. Розвинути самостійність і творчу активність студентів.

Вимоги. Студент, який опрацьовує семінарійум, для ефективного проходження курсу семінарських занять повинен задовольняти таким вимогам:

1. Мати достатній інтелектуальний потенціал.

2. Бути схильним до мислительної діяльності.

3. Мати бажання пізнати світ і самого себе.

4. Бути акуратним, грамотним, доброзичливим.

Процес. Процес опрацювання семінарів складається з двох етапів:

1. Доаудиторний (попередній) етап.

2. Аудиторний етап.

На першому етапі студенти здійснюють, згідно плану і вимог викладача, самостійне позааудиторне опрацювання навчального матеріалу семінару і готуються до здійснення повідомлень.

На другому етапі, в умовах аудиторії, студенти здійснюють повідомлення, проводять дискусійне обговорення повідомлень і забезпечують досягнення мети семінару.

Інструктаж. Кожному семінару передуює відповідний інструктаж, який розкриває тему, ідею, завдання, особливості семінару, коментує безпосереднє виконання підготовчих процедур.

План. До кожного заняття семінаріуму подано план семінару, у якому зафіксовано тему семінару і блоки інформації, що визначають діяльність студента в доаудиторних умовах та на занятті.

Підготовка. До проведення семінару студенти повинні бути належно підготовленими. Попередня підготовка передбачає:

1. Опрацювання теоретичного матеріалу.
2. Розробка тексту повідомлення.
3. Забезпечення необхідними матеріалами для роботи.

Реалізація. На семінарі студенти здійснюють повідомлення (виступ) за певною структурою, зразок якої наведено у Додатку 1.

Семінар №1. Науковий апарат дослідження

Питання для повідомлень

1. Сутність НАД
2. Основні компоненти НАД
3. Формальні аспекти НАД

Теми рефератів

1. Огляд джерел вивчення теми «НАД»
2. НАД у різноспрямованих дослідженнях

Інформаційні джерела

1. Матеріали лекційного курсу
2. Підручники та посібники
3. Енциклопедії, словники, довідники
4. Періодика

Семінар №2. Методика і методи наукових досліджень

Питання для повідомлень

1. Основні контекстуальні поняття методики наукових досліджень
2. Основні підходи до розробки методики дослідження
3. Класифікації методів наукових досліджень
4. Використання методів наукових досліджень

Теми рефератів

1. Класифікації методів наукових досліджень
2. Використання методів наукових досліджень

Інформаційні джерела

1. Матеріали лекційного курсу
2. Підручники та посібники
3. Енциклопедії, словники, довідники
4. Періодика

Семінар №3. Експлікація окремих методів наукових досліджень

Питання для повідомлень

1. Метод вивчення інформаційних і документальних джерел
2. Опитувальні методи
3. Метод тестів
4. Метод моделювання
5. Експертні методи
6. Метод спостереження
7. Науковий експеримент

Теми рефератів

1. Метод вивчення інформаційних і документальних джерел
2. Опитувальні методи
3. Метод тестів
4. Метод моделювання
5. Експертні методи
6. Метод спостереження
7. Науковий експеримент

Інформаційні джерела

1. Матеріали лекційного курсу
2. Підручники та посібники
3. Енциклопедії, словники, довідники
4. Періодика

Семінар №4. Наукове дослідження як системний процес

Питання для повідомлень

1. Система і системні категорії
2. Класифікація систем
3. Системний підхід
4. Системний аналіз
5. Методологічні принципи системного підходу у наукових дослідженнях
6. Категорія педагогічних систем

Теми рефератів

1. Система і системні категорії
2. Системний підхід
3. Системний аналіз

- 4. Методологічні принципи системного підходу у наукових дослідженнях
- 5. Категорія педагогічних систем

Інформаційні джерела

- 1. Матеріали лекційного курсу
- 2. Підручники та посібники
- 3. Філософські твори

Семінар №5. Наукове дослідження як інформаційний процес

Питання для повідомлень

1. Інформація та інформаційні категорії
2. Класифікація видів інформації
3. Аналіз властивостей інформації
4. Інформаційний процес
5. Інформаційна діяльність дослідника
6. Інформація та особистість дослідника
7. Інформаційні моделі у науковому дослідженні

Теми рефератів

1. Інформація та інформаційні категорії
2. Класифікація видів інформації
3. Аналіз властивостей інформації
4. Інформаційний процес
5. Інформаційна діяльність дослідника
6. Інформація та особистість дослідника
7. Інформаційні моделі у науковому дослідженні

Інформаційні джерела

1. Матеріали лекційного курсу
2. Підручники та посібники
3. Філософські твори

Семінар №6. Наукове дослідження як пізнавальний процес

Питання для повідомлень

1. Пізнання і наукове дослідження
2. Епістемологія
3. Пізнавальні категорії
4. Наукова істина
5. Наукові факти
6. Системи наукових знань

Теми рефератів

1. Пізнання і наукове дослідження
2. Епістемологія
3. Пізнавальні категорії
4. Наукова істина
5. Наукові факти
6. Системи наукових знань

Інформаційні джерела

1. Матеріали лекційного курсу
2. Підручники та посібники
3. Філософські твори

Висновки. Оцінка роботи на семінарі

1. Оцінка якості роботи студента на семінарі здійснюється на основі визначених критеріїв.

2. Визначено дві групи критеріїв

1. Критерії рівня підготовленості студента
2. Критерії якості здійснення повідомлення

3. Критерії рівня підготовленості студента до заняття

1. Повнота аспектації та повнота розкриття питання для повідомлення
2. Виділення сутнісних характеристик явища
3. Уміння робити логічні побудови
4. Знання відповідної літератури (джерел)
5. Уміння ілюструвати теоретичні положення практичними прикладами
6. Адекватність формулювання висновків
7. Володіння риторичними методами

4. Критерії якості здійснення повідомлення

1. Якість змісту повідомлення
2. Якість форми повідомлення
3. Якість самовладання

Література

А. Основна

1. Білуха М.Т. Основи наукових досліджень: Підручник для студ. екон. спец. вузів. – К.: Вища шк., 1997. – 271 С.
2. Видання. Основні види та призначення: ДСТУ 3017-95. – Введ. 23.05.95. – К.: Держстандарт України, 1995. – 45 С.
3. Герасимов И.Г. Структура научного исследования. – М.: Мысль, 1985. – 215 С.
4. Грязнов Б.С. Логика. Рациональность. Творчество. – М.: Наука, 1982. – 256 С.

5. Документація. Звіти у сфері науки і техніки: Структура і правила оформлення: ДСТУ 3008-95. – Введ. 23.02.95. – К.: Держстандарт України, 1995. – 38 С.
6. Ивин А.А., Никифоров А.Л. Словарь по логике. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 384 С.
7. Иванов В. Контент-аналіз як формалізований метод дослідження документів // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3-4. – С. 211 – 224.
8. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: Навч. посібник для аспірантів /Скл. С.С.Єрмаков. – Х.: ХХПІ, 1998. – 96 С.

Б. Додаткова

1. Загвязинский В.И. Исследовательская деятельность педагога. – Москва: ИЦ Академия, 2006. – 176 С.
2. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. – М.: ИЦ Академия, 2006. – 208 С.
3. Музика О. Курсові роботи з психології. – К.: Освіта України, 2009. – 104 С.
4. Семеног О.М. Культура наукової української мови. – К.: Академія, 2010. – 216 С.
5. Твоя курсовая работа. – Ростов-на Дону: Феникс. – 2005. – 128 С.
6. Кириленко Г.Г., Шевцов Е.В. Краткий философский словарь. – М.: Эксмо, 2004. – 480 С.
7. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и порядок защиты: Практик. пособие для студ.-магистрантов. – М.: Ось-89, 1997. – 304 С.
8. Кушнарченко Н.Н. Документоведение: Учеб. для вузов культуры. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 460 С.
9. Ракитов А.И. Анатомия научного знания. – М.: Политиздат, 1969. – 208 С.
10. Рудницька О.П., Болгарський А.Г., Свистельнікова Т.Ю. Основи педагогічних досліджень. – К.: НПУ, 1998. – 144 С.
11. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основи наукових досліджень. – К.: ДІНІТ, 2000. – 260 С.
12. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. – К.: Академвидав, 2004. – 208 С.

13. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація і методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 295 С.

Додаток 1

Структура повідомлення на семінарі

1. Засвідчення теми питання для повідомлення.
2. Формулювання вступу (актуальності теми).
3. Декларація аспектів - напрямків розкриття теми.
4. Безпосереднє розкриття окремих аспектів (напрямків).
 1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
5. Формулювання висновків по розкриттю теми.
6. Формулювання відповідей на запитання.

Додаток 2

Оцінка роботи на семінарі

1. Оцінка якості роботи студента на семінарі здійснюється на основі визначених критеріїв.
2. Визначено дві групи критеріїв
 1. Критерії рівня підготовленості студента
 2. Критерії якості здійснення повідомлення
3. Критерії рівня підготовленості студента до заняття
 1. Повнота аспектації та повнота розкриття питання для повідомлення
 2. Виділення сутнісних характеристик явища
 3. Уміння робити логічні побудови
 4. Знання відповідної літератури (джерел)
 5. Уміння ілюструвати теоретичні положення практичними прикладами
 6. Адекватність формулювання висновків
 7. Володіння риторичними методами
4. Критерії якості здійснення повідомлення

1. Якість змісту повідомлення
2. Якість форми повідомлення
3. Якість самовладання

Розділ 4. Колоквіум із курсу ТПНД

Вступ. Навчально-науковий колоквіум

1. Колоквіум

Колоквіум – форма наукового зібрання, призначеного для здійснення доповідей (повідомлень) з певної тематики і обговорення цих доповідей.

Навчально-науковий колоквіум – специфічна форма проведення колоквіуму, одна з форм навчальних занять у системі вищої освіти.

Специфіка навчально-наукового колоквіуму полягає в оцінюванні роботи студента на колоквіумі згідно визначених критеріїв.

Мета колоквіуму – забезпечення належного рівня загальної та професійної компетентності.

Завдання проведення колоквіуму:

1. Засвідчити готовність студентів до проведення навчально-наукової роботи.
2. Виявити уміння готувати матеріали (реферати) для повідомлень.
3. Закріпити риторичні навички у здійсненні повідомлень та виступів.

2. Повідомлення

Повідомлення – виступ (доповідь) на навчально-науковому колоквіумі, здійснюваний у відповідності з певними визначеними вимогами.

Вимоги до повідомлень зафіксовано у §2.

Ці вимоги поділяються на такі три групи:

1. Вимоги до змісту.
2. Вимоги до форми (структура).
3. Вимоги до автора.

3. Науковий реферат

Науковий реферат (НР) – науковий документ (письмова доповідь, повідомлення), що засвідчує наслідки вивчення

певної наукової проблеми (теми) на основі аналітичного огляду літературних, документальних та інших джерел.

Вимоги до рефератів зафіксовано у §3.

Ці вимоги поділяються на такі три групи:

2. Загальні вимоги.
3. Вимоги до змісту.
4. Вимоги до форми.

§1. Структура повідомлення на колоквіумі

1. Засвідчення теми повідомлення.
2. Формулювання вступу (актуальності теми).
3. Декларація аспектів - напрямків розкриття теми.
4. Безпосереднє розкриття окремих аспектів (напрямків).
 1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
5. Формулювання висновків по розкриттю теми.
6. Формулювання відповідей на запитання.

§2. Вимоги до повідомлення

1. Визначено основні вимоги до повідомлення. Ці вимоги поділяються на такі три групи:

1. Вимоги до змісту
2. Вимоги до форми
3. Вимоги до автора

Кожна група вимог деталізується згідно конкретних напрямків.

1. Вимоги до змісту повідомлення

1. Повнота аспектації.
2. Точність розкриття теми реферату.
3. Завершеність, самодостатність.
4. Зрозумілість.

2. Вимоги до форми повідомлення

1. Відповідність структурі повідомлення.
2. Наукова строгість.
3. Переконливість, яскравість.
4. Грамотність і точність мовлення.

3. Вимоги до автора повідомлення

1. Володіння риторичними методами.
2. Самовладання.
3. Коректна поведінка.

4. Належний зовнішній вигляд.

§3. Вимоги до реферату

1. Визначено основні вимоги до наукового реферату. Ці вимоги поділяються на такі три групи:

1. Загальні вимоги.
2. Вимоги до змісту.
3. Вимоги до форми.

Кожна група вимог деталізується згідно конкретних напрямків.

2. Загальні вимоги

1. Відповідність принципам наукового дослідження.
2. Використання адекватних методів роботи над рефератом.
3. Точність та об'єктивність у передачі інформації.
4. Доступність сприйняття тексту за змістом та формою.
5. Об'єм реферату (визначається конкретним завданням).

3. Вимоги до змісту реферату

1. Відображення суті теми.
2. Всебічне охоплення теми.
3. Глибоке розкриття теми.
4. Вмотивованість та логічність викладу матеріалу.
5. Безпосереднє відображення поглядів автора реферату.

4. Вимоги до форми реферату

1. Обов'язкове використання державної мови.
2. Наявність чіткої зовнішньої рубрикаційної структури.
3. Дотримання можливої пропорційності компонентів структури.
4. Внутрішня структурованість викладу тексту.
5. Пристойне грамотне оформлення.

5. Спеціальні вимоги

Окремо визначається група вимог, які висуваються науковим керівником і/або автором реферату. Такі вимоги можуть стосуватися змісту, форми, виду реферату, висвітлення теми в цілому або певних аспектів чи акцентів у розробці висвітлення теми, а також застосування певних методів роботи над науковим рефератом.

Обов'язкове дотримання всіх зазначених вимог забезпечує необхідний науковий рівень підготовки реферату.

§4. Оцінювання роботи на колоквіумі

1. Оцінювання якості роботи студента на колоквіумі здійснюється на основі визначених критеріїв.

2. Визначено дві групи критеріїв

1. Критерії якості виконання реферату.
2. Критерії якості здійснення повідомлення.

3. Критерії якості виконання реферату

1. Відповідність вимогам до змісту реферату
2. Відповідність вимогам до форми реферату (оформлення).
3. Повнота аспектації та повнота розкриття теми реферату.
4. Виділення сутнісних характеристик явища.
5. Уміння робити логічні побудови.
6. Уміння ілюструвати теоретичні положення практичними прикладами.
7. Знання відповідної літератури (джерел).
8. Формулювання висновків.

4. Критерії якості здійснення повідомлення

1. Якість змісту повідомлення (відображення змісту реферату)
2. Якість форми повідомлення (володіння риторичними методами).
3. Якість самовладання (психологічна стійкість)

Висновки

1. Мета навчально-наукового колоквіуму – забезпечення належного рівня загальної та професійної компетентності.

2. Специфіка навчально-наукового колоквіуму полягає в оцінюванні роботи студента на колоквіумі згідно відповідних критеріїв.

3. Оцінювання якості роботи студента на колоквіумі здійснюється на основі критеріїв, визначених у §4.

Література

1. Методично-довідкова

1. Радченко І.А. Виконання курсових робіт. – Умань: УніверсУМ. – 20 с.
2. Радченко І.А. Колоквіум з курсу «ОНД». – Умань: УніверсУМ, 2009. – 12 с.
3. Радченко І.А. Науковий апарат дослідження. – Умань: УніверсУМ. – 2008. – 20 с.
4. Радченко І.А. Науковий реферат. – Умань: УніверсУМ, 2007. – 16 с.
5. Радченко І.А. Оформлення рефератів і курсових робіт. – Умань: УніверсУМ. – 2008. – 12 с.
6. Радченко І.А. Практикум з курсу ОНД. – Умань: УніверсУМ. – 2008. – 16 с.

2. Проблемно-пошукова

1. Білуха М.Т. Основи наукових досліджень. – К.: Вища шк., 1997. – 271 с.
2. Герасимов И.Г. Структура научного исследования. – М.: Мысль, 1985. – 215 с.
3. Грязнов Б.С. Логика. Рациональность. Творчество. – М.: Наука, 1982. – 256 с.
4. Ивин А.А., Никифоров А.Л. Словарь по логике. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 384 с.
5. Иванов В. Контент-аналіз як формалізований метод дослідження документів // Філософська і соціологічна думка. – 1994. – № 3-4. – С. 211 – 224.
6. Кандидатська дисертація: принципи, методи, техніка, технологія: Навч. посібник для аспірантів/Скл. С.С.Єрмаков. – Х.: ХХПІ, 1998. – 96 с.
7. Крейденко В.С. Библиотечные исследования. Научные основы: Учеб. пособие. – М.: Книга, 1983. – 143 с.
8. Кузин Ф.А. Магистерская диссертация: Методика написания, правила оформления и порядок защиты: Практик. пособие для студ.-магистрантов. – М.: Ось-89, 1997. – 304 с.
9. Кушнарченко Н.Н. Документоведение: Учеб. для вузов культуры. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 460 с.
10. Лудченко А.А. и др. Основы научных исследований: Учеб. пособие. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 114 с.
11. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. – К., 1997. – 56 с.

12. Рудницька О.П., Болгарський А.Г., Свистельнікова Т.Ю. Основи педагогічних досліджень. – К.: НПУ, 1998. – 144 С.
13. Сидоренко В.К., Дмитренко П.В. Основи наукових досліджень. – К.: ДІНІТ, 2000. – 260 С.
14. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень. – К.: Академвидав, 2004. – 208 С.
15. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація і методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 295 С.

Зразок оформлення титульного аркуша реферату

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УДПУ імені Павла Тичини

Кафедра загальної педагогіки,
педагогіки вищої школи та
управління

Історичний факультет

Заочний відділ

ОПИТУВАЛЬНІ МЕТОДИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Реферат із курсу ТПНПД

Автор: студент 1 гр. 5к.

Керівник: доц. каф. ЗППВШУ

Розділ 5. Виконання наукових рефератів

Вступ

Науковий реферат є однією з початкових форм подачі результатів дослідження у письмовому вигляді. За допомогою реферату дослідники викладають попередні результати власного наукового пошуку. У рефераті звичайно розкривається теоретичне та практичне значення теми, аналізуються публікації з теми, дається оцінка та висновки по опрацьованому науковому матеріалу. Реферат засвідчує ерудицію дослідника, його уміння самостійно аналізувати, систематизувати, класифікувати та узагальнювати наукову інформацію.

Термін «реферат» залежно від спрямованості змісту має декілька значень, кожне з яких пов'язане із певним способом переробки первинної інформації і з певною формою подачі вторинної інформації. Зокрема, у науковому та навчальному вжитку термін «реферат» трактується як «науковий реферат», у скороченому позначенні – «НР».

Підготовка НР в цілому і, зокрема, реферування, є явище суб'єктно-об'єктних відносин.

Основні категорії, що характеризують процес реферування – суб'єкт, об'єкт, предмет, результат та ін.

Суб'єкт реферування – автор наукового реферату.

Об'єкт реферування – первинна наукова інформація, зафіксована на різноманітних носіях.

Предмет реферування – специфічні носії первинної наукової інформації, які можуть виступати у таких варіантах:

1. Окремі книги, статті, документи, звіти про наукову роботу.
2. Сукупність літературних та документальних джерел.
3. Результати власного наукового пошуку автора реферату, зафіксовані належним чином.

Науковий реферат (НР) – науковий документ (письмова доповідь, повідомлення), що засвідчує наслідки вивчення певної наукової проблеми (теми) на основі аналітичного огляду літературних, документальних та інших джерел.

Подальший розгляд різних аспектів виконання рефератів передбачає використання терміну «реферат» саме у розумінні «науковий реферат».

§1. Завдання виконання наукового реферату

Завдання виконання наукового реферату мають навчальний (1-2) та науковий (3-4) характер.

1. Поглиблення, закріплення та систематизація знань з певної теми або проблеми, яка може бути сукупністю тем.
2. Підготовка до виконання курсових та дипломних робіт.
3. Виявлення здібностей дослідника, рівня підготовленості до самостійної роботи з літературними та іншими джерелами.
4. Вироблення і розвиток умінь проведення наукової роботи.

§2. Класифікація наукових рефератів

Основними критеріями класифікації наукових рефератів є тематика, спрямування та цільове призначення. Згідно вказаних критеріїв виділяють такі види наукових рефератів: тематичний (оглядовий), методичний, інформаційний, біографічний, полемічний, бібліографічний та ін.

Тематичний (оглядовий) реферат – короткий критичний виклад матеріалів з вузької теми або часткової проблеми, іноді тільки за опублікованими друкованими працями.

Методичний реферат – послідовний розгляд і аналіз методів та прийомів конкретного дослідження і їх оцінка.

Інформаційний реферат – короткий виклад суті певної теми з метою інформування про підсумки наукової конференції, наукового з'їзду чи симпозіуму, оцінка цих підсумків. Іноді інформаційний реферат має завданням інформувати про наукові праці, мало відомі широкому колу спеціалістів.

Біографічний реферат – аналітичний опис життя діячів науки або представників наукової школи, оцінка їх ролі в розвитку науки, соціальної практики чи технічного прогресу.

Полемічний реферат – повідомлення про спірну, мало досліджену проблему чи тему, до якої існують різні підходи та погляди вчених.

Бібліографічний реферат – огляд статей певної проблематики у науковому журналі за деякий визначений період часу (наприклад, за рік).

§3. Характеристика видів наукових рефератів

Тематичний (оглядовий) реферат

Тематичний реферат містить огляд основної літератури із вибраної теми дослідження. У такому рефераті важливо критично та всебічно розглянути, що зроблено дослідниками (попередниками) з визначеної теми дослідження. Необхідно привести одержані наукові результати до певної системи, виділити основні лінії розвитку явища та додаткові його сторони. Такий літературний критичний огляд може послужити основою для вступної частини майбутньої курсової та дипломної роботи і, надалі, для можливого дисертаційного дослідження.

Раціональний варіант робочого плану тематичного (оглядового) реферату має такий вигляд:

1. Вступ (цільова установка реферату).
2. Теоретичне та прикладне значення теми.
3. Спірні питання у визначенні сутності явища чи властивостей предмета.
4. Нові публікації з висвітлення теми.
5. Невирішені питання та їх наукове, соціальне, економічне значення.
6. Висновки (підсумки, заключення).

Методичний реферат

Методичний реферат містить критичний розгляд способів та прийомів вивчення (дослідження) теми, об'єкта та предмета дослідження. Реферат методичного характеру доцільно скласти в плані порівняльної оцінки застосовуваних прийомів та способів вирішення запланованих завдань. Тому основну увагу слід зосередити на детальному аналізові якості методів та очікуваних результатів дослідження. Мета реферату – своєчасно здійснити орієнтацію та коректування в роботі, використовуючи критичні зауваження спеціалістів. Методичний реферат може послужити основою відповідного розділу курсової, дипломної чи дисертаційної роботи.

Раціональний варіант робочого плану методичного реферату має такий вигляд:

1. Вступ (цільова установка реферату).
2. Основні завдання дослідження теми.
3. Аналіз найдоцільніших методів дослідження теми.

4. Відзиви спеціалістів про методи вивчення даного об'єкта, предмета дослідження.
5. Висновки (підсумки, заключення).

Біографічний реферат

Біографічний реферат має специфічну спрямованість на висвітлення цілісної діяльності (певних обставин, аспектів) окремих діячів науки чи соціальної практики або відповідних колективів. Підготовка такого реферату дає можливість глибоко проаналізувати конкретні характеристики і якості діячів та груп, продемонстровані ними в процесі творчої роботи. Важливою рисою біографічного реферату є розкриття актуальності творчого внеску діячів та колективів у сучасних умовах та можливість прогнозування перспективної актуальності.

Орієнтовний робочий план біографічного реферату.

1. Вступ (цільова установка реферату).
2. Діяльність в цілому.
3. Окремі напрямки діяльності.
4. Найвизначніші успіхи.
5. Актуальність творчого внеску.
6. Висновки (підсумки, заключення).

Бібліографічний реферат

Бібліографічний реферат орієнтований на систематичне висвітлення визначеної проблематики у періодичних літературних джерелах, зокрема, у наукових журналах. Підготовка такого реферату призначена для підвищення наукового кругозору, набуття умінь раціональної роботи з періодичною літературою та здійснення попередньої орієнтації у проблемі чи сукупності проблем. При написанні бібліографічного реферату слід враховувати специфічні вимоги та безумовно їх дотримуватися:

У кожному журналі, як правило, друкуються 1 - 3 статті реферованої проблематики.

У рефераті кожна прореферована стаття відображується коротким бібліографічним описом та анотацією (згідно правил).

Реферат супроводжується розробкою алфавітного покажчика авторів статей реферованої проблематики, у покажчику фігурують всі зафіксовані у бібліографічних описах статей автори.

Робочий план (структура) бібліографічного реферату.

1. Вступ. Основні напрямки проблематики статей.
2. Основна частина. Бібліографічний аналіз статей.
 - Стаття № 1.
 - Бібліографічний опис.
 - Анотація.
 - Стаття № 2.
 - Бібліографічний опис.
 - Анотація.
 -
 - Стаття № *nn*.
3. Висновки. Відзначення та аналіз змісту найбільш важливих статей.
4. Алфавітний покажчик авторів статей.

§4. Вимоги до наукового реферату

Визначено основні вимоги до наукового реферату. Ці вимоги поділяються на такі групи:

1. Загальні вимоги.
2. Вимоги до змісту.
3. Вимоги до форми.
4. Окремі (спеціальні) вимоги.

Кожна група вимог деталізується згідно конкретних напрямків.

Загальні вимоги.

- Відповідність принципам наукового дослідження.
- Використання адекватних методів роботи над рефератом.
- Точність та об'єктивність у передачі інформації.
- Доступність сприйняття тексту за змістом та формою.
- Об'єм реферату (визначається конкретним завданням).

Вимоги до змісту.

- Відображення суті теми.
- Всебічне охоплення теми.
- Глибоке наукове розкриття теми.
- Ясність та логічність викладу матеріалу.
- Відображення поглядів і/або результатів досліджень автора реферату.

Вимоги до форми.

- Обов'язкове використання державної мови.
- Наявність чіткої зовнішньої рубрикаційної структури.

- Дотримання пропорційності компонентів структури.
- Внутрішня структурованість викладу розділів та пунктів.
- Пристойне грамотне оформлення..

Окремі (спеціальні) вимоги

Окремо визначається група вимог, які висуваються науковим керівником і/або автором реферату. Такі вимоги можуть стосуватися змісту, форми, виду реферату, висвітлення теми в цілому або певних аспектів чи акцентів у розробці висвітлення теми, а також застосування певних методів роботи над науковим рефератом.

Обов'язкове дотримання всіх зазначених вимог забезпечує необхідний науковий рівень підготовки реферату.

§5. Рубрикаційна структура наукового реферату

Рубрикаційна структура наукового реферату містить обов'язкові та факультативні компоненти. Структура має наступний вигляд.

- Титульний аркуш.
- Анотація*.
- Зміст.
- Вступ.
- Основний текст (3-6 параграфів [§§]).
- Висновки.
- Література.
- Додатки*.

Титульний аркуш призначений для ідентифікації наукового реферату, тобто визначення теми, автора, керівника і вихідних даних роботи.

Анотація - стисла характеристика змісту наукового реферату (див. Додаток₂).

«Зміст» розкриває у короткій формі план реферату шляхом позначення основних розділів та параграфів, тобто відображає рубрикаційну структуру реферату.

«Вступ» вводить читача у сучасний стан проблеми, дає постановку основного питання дослідження. У вступі подаються, зокрема, такі компоненти наукового апарату дослідження: актуальність проблеми (теми), мета та завдання роботи, предмет дослідження, методи дослідження, практичне значення роботи.

Основний текст являє собою результат аналітико-синтетичної переробки різних видів наукової інформації та матеріалів літературних джерел. Він має варіативну кількість параграфів (3-6). У випадку необхідності подальшої декомпозиції кожний параграф може бути диференційований на потрібну кількість підпараграфів (2-4). Основний текст бібліографічного реферату не поділяється на розділи, а складається з певної кількості пунктів-статей. Термін «Основний текст» як заголовок у науковому рефераті не вживається – це просто компонент структури.

«Висновки» подають узагальнення найбільш суттєвих положень реферату, підводять підсумки, показують справедливість висунутих автором положень, а також подають питання, які ще потребують вирішення.

Розділ «Література» являє собою впорядкований у алфавітному порядку перелік (бібліографічний опис) літературних та інших джерел, які безпосередньо чи опосередковано стосуються теми реферату і були використані при роботі над темою. Кількість джерел не обмежується, але вона повинна бути достатньою для висвітлення теми.

«Додатки» – це компонент структури реферату, який має допоміжне (довідкове чи другорядне, побічне) значення, але необхідний для більш повного висвітлення теми та зручності користування рефератом.

Зауваження. Робочий план наукового реферату до рубрикаційної структури не входить, тобто компоненту «План» реферат не містить.

§6. Етапи виконання наукового реферату

Робота над рефератом починається із видачі завдання (початкового інструктажу), поділяється на певні етапи та процедури і завершується захистом реферату (виступом на колоквіумі) та самоаналізом.

При виконанні наукового реферату реалізуються наступні етапи та процедури.

1. Підготовчий етап (процедури 1-2).
2. Організаційно-методичний етап (процедури 3-5).
3. Теоретико-практичний етап (процедури 6-8).
4. Підсумковий етап (процедури 9-10).
5. Заключний етап (процедури 11-12).

1. Початковий інструктаж здійснює науковий керівник з метою ознайомлення студентів із вибором теми, видом реферату, основними завданнями та іншими аспектами творчого і технічного виконання реферату.
2. Вибір теми здійснюється із пропонованого переліку, відзначеного у відповідних документах. Автор може уточнити запропоновану тему або запропонувати самостійно сформульовану, погодивши її з керівником. Вибрана автором тема фіксується у спеціальній документації.
3. Ознайомлення з літературою включає два компоненти:
 1. Ознайомлення з методичною літературою (посібники, вказівки, рекомендації) з проблем виконання рефератів, а також літературою з теми реферату у каталогах спеціальних та загальних бібліотек.
 2. Складання попереднього бібліографічного списку літератури на бібліографічних картках.
4. Розробка робочого плану реферату полягає у виборі, корекції та адаптації такого плану у відповідності із видом реферату. Можлива також самостійна розробка робочого плану при опрацюванні оригінальної теми реферату та специфічному його виді.
5. Консультація у наукового керівника (поточний інструктаж) призначається ним у разі потреби. На консультацію автор реферату приходить відповідно підготовленим, при наявності таких документів:
 1. Робочий план реферату.
 2. Попередній бібліографічний список літератури.
 3. Список запитань та можливих відповідей на них.
 4. Перелік пропозицій з наступної роботи.
6. Відбір та опрацювання літератури здійснюється на основі використання попереднього бібліографічного списку, скоректованого після консультації з науковим керівником. Опрацювання літератури відбувається при використанні умінь роботи з науковою літературою – складання виписок, планів, тез, конспектів на основі застосування методів, адекватних виду та задачам конкретного реферату. Можливі, зокрема, такі способи опрацювання літератури, як анотування, резюмування, рецензування та ін.
7. Написання тексту реферату є результатом аналітико-синтетичної переробки інформації, одержаної під час опрацювання літератури та первинних джерел.
8. Оформлення реферату включає необхідні процедури та операції, наслідком виконання яких є готовий до захисту реферат.

Основні аспекти реалізації оформлення розглянуті у відповідному розділі посібника.

9. Консультація у наукового керівника (заклучний інструктаж) проводиться для контролю підготовленості автора до захисту реферату. На консультацію автор приходить відповідно підготовленим, при наявності таких документів:

1. Кінцевий (оформлений) варіант наукового реферату.
2. Орієнтовний план виступу на захисті.

У випадку необхідності вносяться належні правки у подані документи.

10. Підготовка виступу на захисті чи колоквиумі передбачає психологічне настроювання та складання плану виступу.

Стислий план виступу містить такі пункти:

1. Постановка проблеми (теми).
2. Обґрунтування актуальності теми.
3. Відомості про структуру реферату.
4. Визначення мети, завдань, засобів, методів роботи.
5. Розкриття ступеня наукової розробки теми.
6. Висновки та підсумки.

Час виступу планується у межах 2-15 хвилин, залежно від характеру виступу та рекомендацій наукового керівника.

11. Захист реферату чи виступ на колоквиумі здійснюється у встановлений керівником час у відповідній аудиторії.

12. Самоаналіз результатів роботи та захисту реферату передбачає формулювання відповідних висновків стосовно наступної наукової роботи.

§7. Методи роботи над рефератом

Виконання реферату – пошуковий процес із використанням специфічної групи методів наукового дослідження – методів аналітико-синтетичної переробки інформації. Пропоновані методи використовуються у різних варіаціях набору, із різною глибиною та масштабом застосування, але саме зазначений комплекс методів забезпечує належний рівень виконання рефератного дослідження.

Основні методи роботи над рефератом наступні.

1. Бібліографічний пошук літератури до теми.
2. Теоретичний аналіз літературних та інших джерел.
3. Ретроспективний та історико-порівняльний аналіз.
4. Інтерпретаторсько-аналітичний метод (концептуальний аналіз).

5. Класифікація та систематизація.
6. Синтез та узагальнення інформації.
7. Подача результатів аналітико-синтетичної переробки інформації.

Перший і другий, а також шостий і сьомий методи є обов'язковими при виконанні реферату.

§8. Оформлення наукового реферату

Визначено дві групи положень, які стосуються оформлення реферату. Перша група визначає загальні підходи до оформлення реферату. Друга група характеризує оформлення окремих структурних складових реферату.

Загальні підходи до оформлення.

1. Задоволення вимог до форми наукового реферату.
2. Відповідність правилам оформлення рукописів, авторських оригіналів або друкованих робіт.
3. Використання ілюстрацій у випадках, коли вони надають тексту ясність, конкретність та образність. Всі ілюстрації (фотографії, схеми, діаграми, графіки і ін.) називаються рисунками і нумеруються послідовно.
4. Цифровий матеріал поміщається у таблицях. Таблиці повинні мати нумераційні та змістовні заголовки.
5. Нумерація сторінок виконується наскрізно – всі компоненти структури реферату, починаючи з титульного аркуша і закінчуючи додатками, включаються в нумерацію. Титульний аркуш не нумерується.
6. Брошування аркушів реферату здійснюється по лівому полю.

Оформлення складових реферату.

1. Титульний аркуш оформляється згідно загальних правил з можливими корективами з боку керівника. Зразок оформлення титульного аркуша наведено у додатку 1.
2. У розділі «Зміст» послідовно відзначають всі заголовки розділів, пунктів, додатків і вказують номери сторінок, на яких вони розміщені.
3. Текстова частина реферату (Зміст, Вступ, Основний текст, Висновки, Література) оформляється з полями з правого та лівого боку шириною по 3 см, зверху і знизу по 2 см. Поля відлінувати не обов'язково.

4. Посилання на джерела подаються не тільки у випадку дослівного цитування, але й при використанні ідей та думок автора реферованого твору. Посилання у текстовій частині відзначаються квадратними дужками, у дужках ставиться номер роботи із списку літератури та сторінки джерела посилання, наприклад: [12; с.37].

5. У розділ «Література» вносяться всі використані джерела (не менше 5 джерел). Вони фіксуються в алфавітному порядку згідно правил бібліографічного опису, зафіксованих у стандарті.

6. Додатки подаються на окремих сторінках. Кожний додаток має бути відзначений (напр.: Додаток 1) і повинен мати змістовний заголовок.

Висновки

Пропонований увазі дослідника матеріал засвідчує основні аспекти виконання наукових рефератів. Охопити заявлену до розгляду проблему в абсолютній повноті нереально і недоцільно, оскільки окремі позиції, вимоги, характеристики можуть змінюватися (варіювати) з часом і в зв'язку з конкретними умовами. Разом з тим інваріантна частина проблеми виконання наукових рефератів висвітлена достатньо повно. Конкретні вимоги та особливості виконання наукового реферату подає науковий керівник на консультації.

Оцінювання рівня наукового реферату здійснюється на основі діалектичного аналізу якості форми і змісту реферату як наукового документа, а також якості форми і змісту виступу автора реферату на захисті реферату (на колоквіумі).

Критерії оцінювання рівня наукового реферату наступні.

- Якісна і кількісна характеристика зібраного матеріалу, глибина аналізу, рівень узагальнення, характер висновків.
- Повнота списку використаної літератури, творче і критичне її використання.
- Ступінь самостійності виконання роботи.
- Оформлення та стан грамотності.
- Літературний стиль викладу матеріалу.
- Відповідність риторичним вимогам (уміння подати та відстояти власні наукові результати на захисті реферату чи на колоквіумі).

Кваліфіковане виконання наукового реферату передбачає детальне опрацювання автором реферату положень пропонованого

посібника, а також опрацювання літературних джерел, поданих у посібнику, із врахуванням специфіки конкретного реферату.

Розділ 5. Виконання курсових робіт

Вступ

Термін «Курсова робота» має два значення залежно від контексту вживання. Перше значення відображає процес, друге значення відображає результат процесу.

1. Курсова робота – самостійне студентське навчально-наукове кваліфікаційне дослідження, виконане на прикладному рівні у визначений навчальним планом термін.
2. Курсова робота – документ – текстово-графічний звіт про виконання навчально-наукового дослідження, зафіксований на стандартних зброшурованих листах паперу.

Обидва значення терміну «КР» використовуються у тексті посібника залежно від конкретної потреби.

Класифікація. Курсові роботи класифікують за навчальними дисциплінами, у межах яких визначають об'єкт дослідження курсової роботи: КР з педагогіки, КР з психології, КР з методики, КР з фахових дисциплін.

Завдання – надати інформацію студенту-досліднику про творчі та технічні аспекти виконання курсової роботи з педагогіки, забезпечити належний рівень її виконання, допомогти у підготовці до виконання дипломної роботи.

Вимоги. Студент-дослідник, який працює над виконанням КР, для ефективної та результативної діяльності повинен задовольняти таким вимогам:

1. Схильність до науково-пошукової роботи.
2. Бажання пізнати світ і самого себе.
3. Акуратність, грамотність, доброзичливість.

Модель. Курсові та дипломні роботи є певними моделями реальної науково-дослідної роботи. Тому деякі розділи пропонованого посібника можуть бути використані при виконанні дипломних робіт.

Аналогія. Розділи та параграфи посібника розташовані в певній логічній послідовності, аналогічній структурі виконання реального НД: орієнтація в проблемі, програма роботи, методи та засоби реалізації програми.

Важливість. Принципово важливим є § «Етапи виконання КР», оскільки на основі опрацювання поданої в ньому інформації розробляється план та здійснюється дослідження (виконується КР).

Виклад. У зв'язку з обмеженим об'ємом посібника в його тексті наведено лише основні, найбільш значущі аспекти виконання КР, без суттєвої їх деталізації. При виникненні потреби у докладному ознайомленні з поданим матеріалом слід звертатись до фундаментальних робіт з розглядуваної проблеми.

§1. Мета та завдання виконання курсових робіт.

Мета виконання КР – забезпечення належного рівня загальнопедагогічної та фахової підготовки студентів.

Завдання виконання КР мають навчальний (1-4) та науковий (5-8) характер.

1. Поглибити, систематизувати та закріпити теоретичні та практичні знання студентів з педагогіки.
2. Розвинути уміння самостійної роботи з використання теорії у розв'язуванні практичних задач.
3. Ознайомити студентів з науковою, методичною, фаховою літературою необхідної тематики.
4. Підготувати студентів до виконання дипломних робіт.
5. Виробити і розвинути уміння планування та реалізації планів науково-дослідної роботи.
6. Виробити і розвинути уміння аналізувати, систематизувати та обробляти науково-дослідний та пошуковий матеріал.
7. Виявити здібності дослідника, рівень підготовленості до роботи з літературними джерелами, уміння підбирати та застосовувати методи НД для одержання необхідного пошукового матеріалу.
8. Залучити студентів до самостійної та колективної дослідницької роботи над науковими проблемами.

§ 2. Вимоги до курсових робіт

1. Загальні вимоги.

1. Відповідність принципам наукового дослідження.
2. Використання адекватних методів наукового дослідження.
3. Точність та об'єктивність у передачі результатів дослідження.
4. Доступність сприйняття тексту за змістом та формою.
5. Відповідність критеріям оцінювання.

2. Вимоги до змісту.

1. Відображення суті теми.
2. Всебічне охоплення теми.
3. Глибоке наукове розкриття теми.
4. Ясність та логічність викладу матеріалу.
5. Відображення поглядів автора КР.

3. Вимоги до форми.

1. Використання державної мови.
2. Наявність чіткої зовнішньої рубрикаційної структури.
3. Дотримання пропорційності компонентів структури.
4. Внутрішня структурованість викладу розділів та пунктів.

5. Пристойне грамотне оформлення.

4. Окремі вимоги.

Окремі вимоги висуваються науковим керівником КР. Такі вимоги можуть стосуватися змісту, форми, об'єму КР, висвітлення теми в цілому або окремих аспектів теми, а також певних особливостей у розробці теми курсової роботи.

§ 3. Етапи виконання курсової роботи

1. Коментар

Виконання НД починається з видачі завдання (початкового інструктажу), поділяється на певні етапи, процедури та операції і завершується захистом НД перед комісією в призначений час.

Пропонований варіант диференціації процесу НД зорієнтований переважно на навчально-наукові дослідження у гуманітарній сфері (педагогіка, психологія, соціологія).

2. Перелік етапів НД

1. Підготовчий етап	(процедури 1 – 4).
2. Організаційно-методичний етап	(процедури 5 – 8).
3. Проблемно-експериментальний	(процедури 9 – 12).
4. Трансляційно-підсумковий етап	(процедури 13 – 17).
5. Заключний етап	(процедури 18 – 20).

3. Перелік процедур НД

1. Початковий інструктаж здійснює науковий керівник НД з метою ознайомлення дослідника із вибором теми, напрямком НД, основними завданнями та іншими аспектами творчого і технічного виконання НД.

2. Вибір теми НД здійснюється дослідником, як правило, із орієнтовного переліку, зафіксованого у відповідних документах. Автор НД може уточнити (скорегувати) запропоновану тему або запропонувати самостійно сформульовану, погодивши цю процедуру з керівником. Вибрана автором тема фіксується у спеціальній документації, яка зберігається до захисту НД.

3. Ознайомлення з інформаційними ресурсами з проблеми НД включає дві операції:

1. Ознайомлення з джерелами методичного характеру (посібники, рекомендації, вказівки, матеріали *Internet*) з питань

виконання НД, а також із джерелами проблемно-тематичного характеру у каталогах спеціальних та загальних бібліотек та в *Internet*.

2. Складання попереднього орієнтовного списку літератури на спеціальних бібліографічних картках та (можливо), в електронному вигляді.

4. Консультація у наукового керівника (поточний інструктаж) проводиться для контролю та орієнтації автора НД. На консультацію автор НД приходить відповідно підготовлений, при наявності таких матеріалів:

1. Обрана тема наукової роботи.
2. Попередній бібліографічний список джерел.
3. Список запитань та можливих відповідей на них.
4. Перелік пропозицій з наступної роботи.

5. Відбір та детальне опрацювання літератури та інших джерел методичного характеру здійснюється на основі попереднього бібліографічного списку, скоригованого після консультації у наукового керівника. Опрацювання методичних джерел відбувається на основі використання умінь реферування, аналізу та узагальнення. Можливі такі способи опрацювання літератури, як підготовка виписок, конспектів, анотування, резюмування, рецензування та ін.

6. Розробка та затвердження календарного (робочого) плану виконання НД передбачає аналіз можливостей дослідника, наявної літератури, реального стану розробленості проблеми НД.

7. Розробка методики дослідження передбачає, зокрема, створення документа під назвою «Обґрунтування розробки теми наукового дослідження», який містить 4 складових:

1. Загальна орієнтовна структура роботи (звіту).
2. Формулювання певних компонентів наукового апарату дослідження (НАД): актуальність, об'єкт, предмет, мета, завдання, методи, теоретична основа, гіпотеза дослідження.
3. Програма теоретично-пошукової роботи: методика, ресурси, джерела, технологія та методи опрацювання, обробка та аналіз інформації.
4. Програма емпірично-пошукової роботи: методика, організація, техніка, засоби, методи дослідження, обробка та аналіз інформації.
5. Затверджений календарний план виконання НД.

8. Консультація у наукового керівника передбачає можливу корекцію структури роботи (звіту), компонентів НАД та програм

пошукової роботи. На консультацію автор приходить відповідно підготовленим, при наявності таких документів:

1. Матеріали детального опрацювання джерел.
2. Календарний план виконання НД.
3. Обґрунтування розробки теми НД.
4. Список запитань та можливих відповідей на них.
5. Перелік пропозицій з наступної роботи.

9. Виконання проблемно-теоретичної частини дослідження на основі реалізації «Програми теоретично-пошукової роботи», ґрунтовного опрацювання джерел проблемно-тематичного характеру та відповідних ресурсів та матеріалів *Internet*. Результатом виконання дев'ятої процедури є основа для написання реферативно-теоретичної частини основного тексту звіту про НД.

9а. Консультація у наукового керівника по матеріалах проблемно-теоретичної частини дослідження.

10. Виконання дослідно-експериментальної частини дослідження на основі реалізації «Програми емпірично-пошукової роботи», застосування відповідних методів дослідження, використання матеріалів теоретичної частини дослідження. Результат – матеріали для дослідно-експериментальної частини основного тексту звіту про НД.

10а. Консультація у наукового керівника по матеріалах дослідно-експериментальної частини дослідження.

11. Аналіз, узагальнення, систематизація та математична обробка результатів дослідження на основі здійснення пізнавальних (логічних) операцій та реалізації системного підходу до даних НД. Результат – основа для написання аналітично-підсумкової частини основного тексту.

12. Консультація у наукового керівника по матеріалах проблемно-експериментального етапу дослідження.

13. Оформлення результатів НД включає написання тексту роботи та необхідні операції, наслідком виконання яких є готовий до захисту текст звіту. Оформлення звіту повинно відповідати офіційно визначеним вимогам.

14. Апробація результатів дослідження здійснюється автором роботи на основі подачі опрацьованого та попередньо оформленого «Звіту» для обговорення колегами, спеціалістами та науковою громадськістю.

15. Оформлення належної (визначеної) документації до захисту роботи.

Документація може включати відзив наукового керівника, відзиви рецензентів, довідку про впровадження результатів дослідження та ін.

16. Подача «Звіту» до захисту передбачає передачу уповноваженій структурі (науковому керівнику) повністю оформленого «Звіту» за встановлений термін до захисту.

17. Підготовка виступу на захисті передбачає розробку тексту виступу (повідомлення), забезпечення і підготовку необхідних матеріалів та психологічне налаштування автора. Стислий план виступу містить такі пункти:

1. Постановка проблеми (теми) дослідження.
2. Обґрунтування актуальності теми.
3. Визначення мети, завдань, засобів, методів роботи.
4. Відомості про структуру НД.
5. Розкриття ступеня авторської розробки теми.
6. Висновки та підсумки.

18. Консультація у наукового керівника (заключний інструктаж) підводить підсумки дослідження та його апробації, орієнтує автора стосовно кінцевого оформлення та захисту роботи. На консультацію автор НД приходить відповідно підготовленим, при наявності таких документів:

1. Завершений та оформлений «Звіт».
2. Матеріал виступу на захисті.
3. Список запитань та можливих відповідей на них.

19. Захист роботи здійснюється автором перед комісією у встановлений час у визначеній аудиторії. Захист передбачає виступ автора, виступи опонентів, відповіді на запитання членів комісії, обговорення результатів та оцінювання.

20. Самоаналіз результатів дослідження та захисту роботи передбачає формулювання відповідних висновків стосовно наступної наукової роботи.

§ 4. Методи дослідження при виконанні курсових робіт

Курсова робота є моделлю реальної науково-дослідної роботи. Тому при виконанні КР можуть бути використані практично всі основні групи методів НД за класифікацією Я.Скалкової (29) – теоретичні, емпіричні та порівняльно-історичні методи.

Метод НД – спосіб досягнення пізнавальної мети, сукупність прийомів, операцій і процедур практичного та теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності.

Підбір. Безпосередній підбір методів НД для використання у КР здійснюється на основі аналізу формулювання теми КР, виходячи з мети та завдань дослідження.

Критерії правильності підбору методів НД для виконання КР такі:

1. Адекватність предмету, меті, завданням НД, накопиченим даним.
2. Відповідність принципам НД.
3. Наукова перспективність.
4. Відповідність логічній структурі (етапу) НД.
5. Системний зв'язок з іншими методами.

Методи та групи методів. При виконанні КР найбільш доцільними для використання є загальнонаукові та конкретнонаукові методи НД.

До загальнонаукових методів НД відносяться: аналіз, синтез, індукція, дедукція, ідеалізація, моделювання, конкретизація, абстрагування, узагальнення, формалізація.

До конкретно-наукових методів НД (педагогічних) відносяться:

1. Вивчення інформаційних джерел
2. Вивчення документальних джерел.
3. Вивчення наслідків діяльності.
4. Опитувальні методи (бесіда, інтерв'ю, анкетування).
5. Тести (тести успішності).
6. Експертні методи (метод комісії, метод Дельфі та ін.).
7. Педагогічне спостереження.
8. Дослідна робота.

До конкретно-наукових (непедагогічних) методів НД, які доцільно використовувати при виконанні КР, відносяться методи соціології, експериментальної психології, математико-статистичні методи аналізу даних та ін.

§5. Рубрикаційна структура курсової роботи

Рубрикаційна структура КР містить обов'язкові, основні та факультативні компоненти. Між ними існує тісний логічний зв'язок.

Загальна структура КР має наступний вигляд.

- Титульний аркуш
- Анотація *
- Зміст
- Вступ
- Основний текст
- Висновки
- Література
- Додатки *

Призначення та зміст компонентів деталізується стосовно кожного компонента рубрикаційної структури КР.

Титульний аркуш призначений для ідентифікації КР, тобто визначення виду, теми, автора і вихідних даних роботи.

Анотація – коротка характеристика змісту курсової роботи, її особливостей та відмінних рис.

Зміст подає детальний план викладу матеріалів КР шляхом фіксації назв всіх розділів, параграфів та пунктів із вказівкою сторінок, на яких розміщені у тексті відповідні

Вступ розкриває значення проблеми (теми) дослідження, а також фіксує компоненти НАД. Обов'язкові компоненти НАД такі: Актуальність, Об'єкт дослідження, Предмет дослідження, Мета, Завдання дослідження, Теоретична основа, Гіпотеза дослідження, Методи дослідження, Практичне значення, Апробація роботи.

Основний текст являє собою логічно опрацьований і систематизований автором словесно-графічний матеріал, який відображає суть виконаної роботи (наукового дослідження). Він містить наступні складові.

1. Реферативно-теоретична частина (аналіз даних літературних джерел).

§1. Огляд стану дослідженості проблеми.

§2. Аналіз суті проблеми та певних її аспектів.

2. Емпірична частина (дані авторських пошукових матеріалів).

§1. Методика, техніка, організація дослідження.

§2. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.

Основний текст КР подається у вигляді 2 розділів, декомпонованих на 4-6 параграфів. Кожний розділ та параграф Основного тексту має змістовну назву.

Висновки подаються в кінці роботи у вигляді коротко сформульованих та пронумерованих окремих тез (3-4). Висновки відповідають лише тому матеріалу, який викладений в роботі. Заключна частина розділу «Висновки» фіксує узагальнення найбільш суттєвих положень дослідження, підводить підсумки, показує справедливість висунутих автором КР положень, а також подає питання, які ще потребують вирішення.

Література як розділ КР являє собою перелік літературних та інших джерел, які стосуються теми КР і використані при роботі над темою. Кількість джерел повинна бути достатньою для повного опрацювання теми курсової роботи (20-30).

Додатки – факультативний компонент структури КР, який має допоміжне (довідкове, другорядне, побічне) значення, але необхідний для більш повної подачі результатів дослідження та зручності користування текстом курсової роботи.

Примітка. Компоненти, позначені (*), є факультативними і подаються за окремими вимогами.

§6. Оформлення курсової роботи

Оформлення КР визначають дві групи положень. Перша група характеризує загальні підходи до оформлення КР. Друга група визначає оформлення окремих структурних складових КР.

Загальні підходи до оформлення КР

1. Задоволення вимог до форми КР (див. §2 посібника).
2. Відповідність правилам оформлення рукописів, авторських оригіналів та друкованих робіт. Зокрема, заголовки в тексті (рубрики) повинні точно повторювати назви розділів, параграфів, пунктів розділу «Зміст».
3. Використання ілюстрацій у випадках, коли вони надають тексту КР ясність, конкретність та образність. Всі ілюстрації (фотографії, схеми, діаграми, графіки і ін.) називаються рисунками і нумеруються послідовно.
4. Цифровий матеріал поміщається в таблицях. Таблиці повинні мати нумераційні та змістовні заголовки.

5. Нумерація сторінок КР виконується наскрізно – всі компоненти структури тексту, починаючи з титульного аркуша і закінчуючи додатками, включаються в нумерацію. Нумери сторінок проставляються у верхньому правому кутку аркуша.

6. Брошування аркушів блоку КР виконується по лівому полю.

Оформлення компонентів структури КР

1. Титульний аркуш КР оформлюється згідно загальних правил з можливими корективами з боку керівника. Зразок оформлення титульного аркуша наведено у Додатку 1.

2. У розділі «Зміст» послідовно відзначають всі заголовки компонентів структури, розділів, параграфів, пунктів і вказують номери сторінок, на яких вони розміщені.

3. Текстова частина КР (Зміст, Вступ, Основний текст, Висновки, Література) оформлюється з полями з правого та лівого боку шириною по 2 см, зверху і знизу по 2 см. Поля відлініювати не обов'язково. Кожний розділ та параграф основного тексту КР повинен мати точну змістовну назву (заголовок).

4. Посилання на джерела подаються не тільки у випадку дослівного цитування, але й при використанні ідей та думок іншого автора. Посилання у текстовій частині відзначаються квадратними дужками: у дужках ставиться номер роботи із списку літератури та сторінки джерела посилання, наприклад: [12; с.37].

5. У розділ «Література» вносяться всі використані джерела. Вони фіксуються в алфавітному порядку згідно правил бібліографічного опису, визначених стандартом та поданих у літературі (2; 31; 36).

6. Додатки подаються на окремих сторінках. Кожний додаток повинен мати нумераційний заголовок (наприклад: Додаток 1) і змістовний заголовок (точно сформульовану назву).

Висновки

Пропонований увазі дослідника посібник засвідчує основні аспекти виконання курсових робіт. Охопити заявлену до розгляду проблему в абсолютній повноті нереально і недоцільно, оскільки окремі позиції, вимоги, характеристики можуть змінюватися

(варіювати) з часом і в зв'язку з конкретними умовами. Разом з тим інваріантна частина проблеми виконання курсових робіт висвітлена достатньо повно. Конкретні вимоги та особливості виконання курсових робіт подає науковий керівник на консультації.

Критерії оцінювання рівня курсової роботи

Подані критерії мають на меті ознайомити автора КР з підходом наукового керівника та уповноваженої комісії до оцінювання КР при її рецензуванні та під час захисту КР.

Оцінювання рівня курсової роботи здійснюється на основі діалектичного аналізу якості форми і змісту КР як наукового документа, а також якості форми і змісту виступу автора КР на захисті.

Критерії оцінювання наукового рівня КР наступні.

- Зв'язок розробки теми з актуальними проблемами науки та соціальної практики. Теоретичне та практичне значення роботи.
- Новизна і оригінальність ідей, покладених в основу роботи.
- Адекватність використаних методів наукового дослідження.
- Якісна і кількісна характеристика зібраного матеріалу, глибина аналізу, рівень узагальнення, характер висновків.
- Повнота списку використаної літератури, творче і критичне її використання.
- Ступінь самостійності виконання роботи.
- Композиційна структурованість курсової роботи.
- Оформлення та стан грамотності.
- Літературний стиль викладу матеріалу.
- Відповідність риторичним вимогам (уміння подати та відстояти власні наукові результати на захисті курсової роботи).

Кваліфіковане виконання курсової роботи передбачає детальне опрацювання автором положень пропонованого посібника, а також опрацювання літературних джерел, поданих у посібнику, із врахуванням специфіки конкретної курсової роботи.

Література

Пропонована література дає можливість ознайомитись та опрацювати творчі та технічні аспекти виконання курсових робіт. Список не є вичерпним, але охоплює практично всі методичні проблеми виконання курсових робіт.

1. Алексеев П.В., Панин А.В. Теория познания и диалектика. – М.: Высш. шк., 1991. – 383 С.
2. Бурдин К.С., Веселов П.В. Как оформить научную работу. – М.: Высш. шк., 1973. – 152 С.
3. Введение в научное исследование по педагогике. – М.: Просвещение, 1988. – 239 С.
4. Воловик П.М. Теорія імовірності і математична статистика в педагогіці. – К.: Рад. шк., 1969. – 222 С.
5. Герасимов И. Структура научного исследования. – М.: Мысль, 1985. – 215 С.
6. Гетманова А.Д. Логика. Учебник для студентов педвузов. – М.: Высш. шк., 1986. – 288 С.
7. Гецов Г.Г. Работа с книгой: рациональные приемы. – М.: Книга, 1984. – 176 С.
8. Гласс Дж., Стенли Дж. Статистические методы в педагогике и психологии. – М.: Прогресс, 1976. – 495 С.
9. Дидактика современной школы/Под ред. В.А.Онищука. – К.: Рад. шк., 1987. – 351 С.
10. Дипломні роботи з педагогіки/Укл. Г.І.Кагальняк та ін. – Умань: УДПІ. 1993. – 36 С.
11. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. – М.: Педагогика, 1982. – 160 С.
12. Клименюк А.В., Калита А.А., Бережная Э.П. Методология и методика педагогического исследования. – К.: КГПИ, 1988. – 100 С.
13. Кочетов А. Педагогическое исследование. – Рязань: РГПИ, 1975. – 178 С.
14. Курсовые работы по педагогике. – М.: Просвещение, 1988. – 48 С.
15. Кыверялг А.А. Методы исследований в профессиональной педагогике. – Таллин: Валгус, 1980. – 334 С.
16. Методы педагогических исследований/Под ред. А.И.Пискунова, Г.В.Воробьева. – М.: Просвещение, 1979. – 256 С.

17. Методы педагогического исследования: Лекции для студентов/Под ред. В.И.Журавлева.- М.: Мысль, 1972.- 159 С.
18. Немов Р.С. Психология: В 3 кн.: Кн. 3: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика.- М.: Просвещение. 1995.- 512 С.
19. Новикова Л.И., Куракин А.Т. Путь к творчеству.- М.: Просвещение, 1966.- 187 С.
20. Основы научных исследований. Биология/ В.Г.Сидякин и др.- К. Вища шк., 1987.- 197 С.
21. Основы научных исследований/Под ред. В.И.Крутова, В.В.Попова.- М.: Высш. шк., 1989.- 400 С.
22. Общие основы педагогики/ Под ред. Ф.Ф.Королева, В.Е.Гмурмана.- М.: Просвещение, 1967.- 392 С.
23. Педагогіка. Республіканський науково-методичний збірник. Вип. 1. Методи дидактичних досліджень.- К.: Рад. шк., 1965.- 183 С.
24. Педагогическая энциклопедия/Гл. ред. И.А.Каиров, Ф.Н.Петров: В 4-х т.: Т. 3.- М.: Сов. энциклопедия, 1966.- 880 С.
25. Положення про курсові роботи в УДПІ ім. П.Г.Тичини.- Умань: УДПІ, 1992.- 8 С.
26. Приходько П.Т. Тропой науки.- М.: Знание, 1969.- 118 С.
27. Рабочая книга социолога.- М.: Наука, 1983.- 478 С.
28. Радченко І.А. Науковий реферат.- Умань: УніверсУМ, 2001.- 16 С.
29. Скалкова Я. и колл. Методология и методы педагогического исследования.- М.: Педагогика, 1989.- 224 С.
30. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований.- М.: Педагогика, 1986.- 152 С.
31. Словарь-справочник автора/Сост. Л.А.Гильберг, Л.И.Фрид.- М.: Книга, 1979.- 109 С.
32. Сорокин Н.А. Дипломные работы в педагогических вузах.- М.: Просвещение, 1986.- 128 С.
33. Справочник научного работника: архивы, документы, исследователь.- Львов: Изд-во ЛГУ, 1979.- 335 С.
34. Стоунс Э. Психопедагогика.- М.: Педагогика, 1984.- 472 С.
35. Теория и практика педагогического эксперимента/Под ред. А.И.Пискунова, Г.В.Воробьева.- М.: Педагогика, 1979.- 244 С.

- 36. Торчинський М.М., Новаківська Л.В. Курсові роботи: Методичні рекомендації для студентів. – Умань: УДПІ, 1995. – 24 С.
- 37. Федотов В.В. Рациональная организация умственного труда. – М.: Экономика, 1987. – 109 С.
- 38. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 С.
- 39. Харламов И.Ф. Педагогика. – М.: Высш. шк., 1990. – 576 С.
- 40. Штофф В.А. Введение в методологию научного исследования. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1972. – 191 С.

Зразок оформлення титульного аркуша КР

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ, НАУКИ МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УДПУ імені Павла Тичини

Кафедра _____
Історичний факультет

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ШКОЛЯРІВ
У СІМ'Ї

Курсова робота з педагогіки

Автор: студент _____ гр. III к.

Керівник: доц. каф. _____

Умань 2013

Орієнтовний календарний план виконання курсової роботи

№	Етапи та процедура виконання курсової роботи	Термін виконання.	Стан виконання	Примітка
1.	1. Організаційно-методичний етап			
2.	Консультація у наукового керівника,			
3.	поточний інструктаж			
4.	Відбір та опрацювання літератури			
5.	2. Проблемно-експериментальний етап			
6.	Розробка календарного робочого плану			
7.	Обґрунтування теми курсової роботи			
8.	Консультація у наукового керівника			
9.	Виконання реферативно-теоретичної частини дослідження			
10.	Консультація			
11.	Виконання дослідно-експериментальної (емпіричної) частини дослідження			

	Захист курсової роботи			

20.02.2013

/Прізвище/

Науковий керівник

Автор КР /Прізвище/

Оцінка за курсову роботу

Курсова робота оцінюється за чотирьохбальною системою.

Оцінка «Відмінно» ставиться за курсову роботу, що має теоретичне і практичне значення, в якій критично і творчо використана література по темі, зібрано вагомий емпіричний матеріал, дано якісний аналіз зібраного матеріалу, аргументовані висновки та узагальнення. КР характеризується композиційною чіткістю, високим рівнем мовної та стилістичної культури, акуратно і грамотно оформлена. При захисті курсової роботи її автор виявляє знання даної проблеми, вільно володіє нормами літературної мови.

Оцінка «Добре» ставиться тоді, коли робота має позитивні якості, властиві КР з оцінкою «Відмінно», але в ній допущені стилістичні, орфографічні, пунктуаційні помилки, неповний список використаної літератури, некритично використані окремі джерела.

Оцінка «Задовільно» ставиться тоді, коли тема в цілому розкрита, проаналізовано фактичний матеріал, але автор не завжди виявляє самостійність, в окремих місцях роботи зустрічаються порушення систематичності викладу, немає композиційної чіткості.

Оцінка «Незадовільно» ставиться тоді, коли автор зробив грубі фактичні помилки, не може захистити своїх рішень.

Розділ 6. Оформлення навчально-наукових робіт

Вступ

Реалізація процесу оформлення результатів наукового пошуку як підсумкового етапу дослідження зустрічає значні труднощі у початкуючих дослідників. Труднощі полягають у недостатньому рівні мовної, логічної, естетичної, графічної культури дослідників, обмеженості доступної літератури та посібників, часто низькому рівні літератури, відсутності системного підходу до проблеми оформлення наукової інформації. Такі причини викликали необхідність розробки і видання спеціального посібника, орієнтованого, в першу чергу, на використання його студентами.

Метою роботи автора над пропонованим посібником було розкриття методики оформлення наукової інформації, зокрема, оформлення результатів науково-дослідних та навчально-наукових робіт в системі вищої школи, із врахуванням специфіки різних жанрів наукової творчості – рефератів, курсових, дипломних робіт та ін.

Під науковою інформацією розуміють інформацію, одержану в ході наукового пізнання, яка відображає закономірності об'єктивного світу і використовується в інтересах суспільства.

Технологія оформлення наукової інформації в значній мірі уніфікована завдяки існуючій системі наукових документів, під якими розуміють всі види носіїв інформації.

Науковий документ є формою звітності про проведене дослідження. У практиці вищої школи такою формою є науковий реферат, курсова та дипломна роботи, наукова стаття, дисертація і т. ін. Незважаючи на специфічні особливості і різноманітність форм наукової звітності, є всі підстави для реалізації єдиних підходів до її оформлення.

Науковий документ – оформлений зміст наукових фактів, явищ, гіпотез, теорій чи відкриттів.

За змістом наукові документи можуть значно відрізнятися один від одного, але форма подачі їх відносно стійка, пасивна. Разом з тим, при певних умовах, форма здійснює вплив на зміст, сприяючи більш повному його розкриттю.

Тому кваліфіковане, грамотне вирішення проблеми оформлення результатів дослідження на основі використання положень пропонованого посібника молодим дослідникам у їх науковій роботі.

§1. Процедури виконання оформлення

Виконання оформлення результатів наукового дослідження передбачає послідовну реалізацію вказаних нижче процедур. Процес оформлення може мати певну варіативність залежно від способу фіксації наукової інформації на папері.

Основні способи фіксації такі:

1. Рукопис і ручна графіка.
2. Машинописний оригінал і ручна графіка.
3. Оригінал, набраний на комп'ютері і роздрукований на принтері.

Загальний хід процесу оформлення визначається наступними процедурами.

1. Систематизація зібраного та опрацьованого матеріалу передбачає приведення наявної наукової інформації в цілому та окремих її фрагментів до цілісного, зрівноваженого, збалансованого за рівнем стану. Такий стан являтиме собою певну модель інформаційної системи, що відображає предмет дослідження. Систематизація визначає рівень викладу інформації наукового дослідження.

2. Групування (компонування) дослідницьких матеріалів являє собою процедуру приведення систематизованих матеріалів у відповідність до певної логіки викладення інформації. Мається на увазі, зокрема, індуктивний, дедуктивний чи комбінований виклад. Групування визначає послідовність викладу інформації дослідження.

Встановлення композиційно-рубрикаційної структури є одночасно окремим наслідком виконання попередніх процедур і самостійною процедурою. Найсуттєвішим формальним аспектом процедури є визначення кількості та змісту рубрикаційних складових – розділів, параграфів та ін.

3. Складання списку літератури здійснюється на основі використання бібліографічних джерел, зафіксованих на картках. Виконується відбір необхідних джерел та фіксація їх у вигляді нумерованого бібліографічного списку. В результаті є можливість посилатися на номери джерел та сторінки при написанні тексту «Звіту».

4. Написання (набір) тексту «Звіту» виконуються на основі аналітико-синтетичної переробки одержаної в результаті дослідження наукової інформації, зафіксованої на відповідних носіях (лабораторні журнали, виписки, розробки, матеріали дослідження).

5. Виконання графічно-ілюстративного оформлення передбачає реалізацію таких його елементів, як таблиці, рисунки, графіки, схеми та ін., які необхідні для наочної та змістовної подачі результатів

дослідження.

6. Літературне та технічне редагування «Звіту» являє собою специфічну процедуру приведення змісту та оформлення його у повну відповідальність до норм та вимог літературної мови, а також вимог (правил) графіки та ілюстрування.

7. Друкування «Звіту» здійснюється за допомогою друкарської машини чи принтера (у випадку комп'ютерного набору) згідно вимог до авторських оригіналів.

Вичитка та коректура «Звіту» необхідні для видалення можливих друкарських помилок.

8. Брошування аркушів тексту, ілюстрацій, додатків, матеріалів виконується самостійно або у відповідній майстерні.

§2. Рубрикаційна структура наукового реферату

Рубрикаційна структура наукового реферату містить обов'язкові та факультативні компоненти. Структура має наступний вигляд.

- Титульний аркуш
- Зміст
- Вступ
- Основний текст (3 – 6 параграфів)
- Висновки
- Література
- Додатки*

Титульний аркуш призначений для ідентифікації наукового реферату, тобто визначення теми, автора, керівника і вихідних даних роботи.

Зміст розкриває у короткій формі план реферату шляхом позначення основних розділів та параграфів, тобто відображає рубрикаційну структуру реферату.

Вступ вводить читача у сучасний стан проблеми, дає постановку основного питання дослідження. У вступі можуть бути подані, зокрема, такі компоненти наукового апарату дослідження: актуальність проблеми (теми), мета та завдання роботи, предмет дослідження, методи дослідження, практичне значення роботи.

Основний текст являє собою результат аналітико-синтетичної переробки різних видів наукової інформації та матеріалів літературних джерел. Він має варіативну кількість параграфів (3 – 6). Термін «Основний текст» як заголовок у науковому рефераті не вживається – це просто компонент структури.

Висновки подають узагальнення найбільш суттєвих положень реферату, підводять підсумки, показують справедливість висунутих автором положень, а також подають питання, які ще потребують вирішення.

Література як розділ реферату являє собою впорядкований у алфавітному порядку перелік (бібліографічний опис) літературних та інших джерел, які безпосередньо чи опосередковано стосуються теми реферату і були використані при роботі над темою. Кількість джерел не обмежується, але вона повинна бути достатньою для висвітлення теми.

Додатки – це факультативний компонент структури реферату, який має допоміжне (довідкове чи другорядне, побічне) значення, але доцільний для більш повного висвітлення теми та зручності користування рефератом.

Зауваження.

1. Структурного компоненту «План» реферат не містить!!!
2. Компоненти структури, позначені (*), є факультативними.

§3. Рубрикаційна структура курсової роботи

Загальна структура Курсової роботи містить наступні компоненти.

- Титульний аркуш
- Анотація*
- Зміст
- Вступ
- Основний текст (2 розділи)
- Висновки
- Література
- Додатки*

Титульний аркуш призначений для ідентифікації КР, тобто визначення виду, теми, автора і вихідних даних роботи.

Анотація – коротка характеристика змісту курсової роботи, її особливостей та відмінних рис.

Зміст подає детальний план викладу матеріалів КР шляхом фіксації назв всіх розділів, параграфів та пунктів.

Вступ розкриває значення проблеми (теми) дослідження, а також фіксує компоненти НАД. Обов'язкові компоненти НАД такі: Актуальність, Об'єкт дослідження, Предмет дослідження, Мета, Завдання дослідження, Теоретична основа, Гіпотеза дослідження, Методи дослідження, Практичне значення, Апробація роботи.

Основний текст являє собою логічно опрацьований і систематизований автором словесно-графічний матеріал, який відображає суть виконаної роботи (наукового дослідження). Компоненти основного тексту наступні.

1. Реферативно-теоретична частина (аналіз даних літературних джерел).

1.1. Огляд стану дослідженості проблеми.

1.2. Аналіз суті проблеми та певних її аспектів.

2. Емпірична частина (дані авторських пошукових матеріалів).

2.1. Методика, техніка, організація дослідження.

2.2. Результати емпіричного дослідження та їх аналіз.

Основний текст подається у вигляді 2 розділів, декомпонованих на 4-6 параграфів. Кожний розділ та параграф основного тексту має змістовну назву.

Висновки подаються в кінці роботи у вигляді коротко сформульованих та пронумерованих окремих тез (3 - 4). Висновки відповідають лише тому матеріалу, який викладений в роботі. Заключна частина розділу «Висновки» фіксує узагальнення найбільш

суттєвих положень дослідження, підводить підсумки, показує справедливість висунутих автором КР положень, а також подає питання, які ще потребують вирішення.

Література як розділ КР являє собою перелік літературних та інших джерел, які стосуються теми КР і використані при роботі над темою. Кількість джерел повинна бути достатньою для повного опрацювання теми курсової роботи (20-30).

Додатки – факультативний компонент структури КР, який має допоміжне (довідкове, другорядне, побічне) значення, але необхідний для більш повної подачі результатів дослідження та зручності користування текстом курсової роботи.

§4. Вимоги до оформлення «Звіту»

Визначено дві групи положень, які стосуються оформлення «Звіту». Перша група визначає загальні підходи до оформлення «Звіту». Друга група характеризує оформлення окремих структурних складових «Звіту».

4.1. Загальні підходи до оформлення «Звіту».

1. Відповідність основним правилам оформлення рукописів, авторських оригіналів та друківаних робіт.
2. «Звіт» набирається на комп'ютері або пишеться від руки. Титульний аркуш обов'язково набирається на комп'ютері і друкується на принтері. У випадку повного комп'ютерного набору тексту до «Звіту» додається дискета з електронним варіантом тексту «Звіту».
3. Формат аркушів – стандартний А4. Поля – 20 мм з усіх сторін. Поля відлінувати необов'язково.
4. Нумерація сторінок «Звіту» виконується наскрізно – всі компоненти структури тексту, починаючи з титульного аркуша і закінчуючи додатками, включаються в нумерацію. Нумери сторінок проставляються у верхньому правому кутку аркуша.
5. Кожний розділ чи параграф починається з нової сторінки, навіть якщо попередня сторінка заповнена не до кінця.
6. Заголовки в тексті (рубрики) повинні точно повторювати назви розділів, параграфів, пунктів розділу «Зміст».
7. Використання ілюстрацій у випадках, коли вони надають тексту «Звіту» ясність, конкретність та образність. Всі ілюстрації (фотографії, схеми, діаграми, графіки і ін.) називаються рисунками і мають нумераційні (Рис. 22) та змістовні заголовки.
8. У тексті «Звіту» обов'язкові посилання на використані джерела. Посилання на джерела подаються не тільки у випадку дослівного цитування, але й при використанні ідей та думок іншого автора. Посилання у текстовій частині відзначаються квадратними дужками: у дужках ставиться номер роботи із списку літератури та сторінки джерела посилання. Форма посилання така: [4; с. 142].
9. Цифровий матеріал «Звіту» поміщається в таблицях. Таблиці повинні мати нумераційні (Таблиця 1) та змістовні (Назва) заголовки.

10. Текст «Звіту» вміщується у спеціальну папку.

4.2. Оформлення окремих компонентів структури «Звіту»

1. Титульний аркуш «Звіту» оформлюється згідно загальних правил з можливими корективами з боку керівника. Зразок оформлення титульного аркуша наведено у Додатку 1.
2. У розділі «Зміст» послідовно відзначають всі заголовки компонентів структури, розділів, параграфів, пунктів і вказують номери сторінок, на яких вони розміщені. Між заголовками у «Змісті» і заголовками у тексті «Звіту» існує повна відповідність. Зразок оформлення розділу «Зміст» подано у Додатку 2.
3. Структура Основного тексту «Звіту» має відмінності у рефераті та курсовій роботі. Зразок структури основного тексту реферату і курсової роботи подано у Додатку 2. Кожний розділ та параграф основного тексту обов'язково повинен мати нумераційний заголовок (Розділ 1; §3) і точний змістовний заголовок (назву). Термін «Основний текст» як заголовок у не вживається – це просто компонент структури.
4. У розділ «Література» вносяться всі використані джерела. Бібліографічний опис кожного джерела містить обов'язкові елементи і обов'язкові розділові знаки між цими елементами, визначені державним стандартом та вимогами ВАК. Джерела фіксуються в алфавітному порядку. Як зразок оформлення списку літератури доцільно використати розділ «Література» цього посібника.

У розділі «Література» обов'язково використовувати алфавітну побудову списку опрацьованої літератури, при якій бібліографічні описи групуються в алфавітні ряди, тобто розташовуються за алфавітом, спочатку українською мовою або мовами з кириличною графікою, а потім — мовами з латинською графікою. При цьому доцільно пронумерувати бібліографічні описи у списку, щоб використати їх номери для посилання до них у тексті (у посиланнях, що подаються у квадратних дужках [], можуть бути вказані також номери томів, глав, розділів, сторінок), наприклад: [124]; [142, т. 2]; [48, с.19–21].

Заголовки видань, статей та інших друкованих матеріалів, власні назви видавництва та періодичних видань (назви газет і журналів) подаються у бібліографічних посиланнях та у списку літератури без лапок. Лапки подаються лише в авторському тексті. Заголовки публікацій, подані у лапках, відтворюються обов'язково.

У вітчизняних наукових виданнях найпоширенішими є чотири принципи побудови списків літератури: алфавітний, алфавітно-хронологічний, у порядку першого згадування робіт та систематичний (за розділом роботи). Але у навчально-наукових роботах, зокрема, у рефератах та курсових роботах, обов'язковим є алфавітний принцип.

5. Додатки подаються на окремих сторінках. Кожний додаток повинен мати нумераційний заголовок (наприклад: Додаток 1) і змістовний заголовок (точно сформульовану назву).

Література

1. Боров Ю. Б. Эстетика. – М.: Политиздат, 1988. – 496 С.
2. Бурдин К.С., Веселов П.В. Как оформить научную работу. – М.: Высш. шк., 1973. – 152 С.
3. Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови. – К.: Наук. думка, 1996. – 400 С.
4. Введение в научное исследование по педагогике. – М.: Просвещение, 1988. – 239 С.
5. Гетманова А.Д. Логика: Учебник для студентов пед. вузов. – М.: Высш. шк. 1986. – 288 С.
6. Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. – К.: Наук. думка, 1989. – 832 С.
7. Дипломні роботи з педагогіки/ Укл. Г.І.Кагальняк та ін. – Умань; УДПІ, 1993. – 36 С.
8. Единые правила выполнения чертежей в техникуме/ Н. Т. Червоный. – К.: Вища шк., 1987. – 71 С.
9. Загвязинский В.И. Методология и методика дидактического исследования. – М.: Педагогика, 1982. – 160 С.
10. Інформація та документація. Терміни та визначення. ДСТУ 3582-94: Вид. офіц. – К.: Держстандарт України, 1994. – 54 с. – (Базові поняття).
11. Коваль А.П. Культура ділового мовлення. – К.: Вища шк., 1977. – 296 С.
12. Короткий тлумачний словник української мови. – К.: Вища шк., 1988. – 320 С.
13. Кушнарєнко Н.М., Удалова В.К. Наукова обробка документів. – К.: Вікар, 2003. – 328 С.
14. Кыверялг А.А. Методы исследований в профессиональной педагогике. – Таллинн: Валгус, 1980. – 334 С.
15. Машиностроительное черчение/ Под ред. Г.П.Вяткина. – М.: Машиностроение, 1977. – 304 С.
16. Методические рекомендации по оформлению библиографического аппарата диссертации. – К.: Наук. думка, 1981. – 60 С.

17. Михайлов А.И., Черный А.И., Гиляревский Р.С. Основы информатики. – М.: Наука, 1968. – 756 С.
18. Новикова Л.И., Куракин А.Т. Путь к творчеству. – М.: Просвещение, 1966. – 187 С.
19. Основы научных исследований. Биология/В.Г.Сидякин и др. – К.: Вища шк., 1987. – 197 С.
20. Основы научных исследований/ Под ред. В.И.Крутова, В.В.Попова. – М.: Высш. шк., 1989. – 400 С.
21. Радченко І.А. Оформлення результатів дослідження. – Умань: *Univers Um*, 2005. – 36 С.
22. Романюк М. М. Загальна і спеціальна бібліографія. – Львів: Світ, 2003. – 96 С.
23. Сорока М. Система реферування українських наукових видань: Основні концептуальні положення// Бібліотечний вісник. – 1999. – №3. – С. 5–7.
24. Янішевський О.О. Методичні рекомендації щодо складання списків використаної літератури. – К.: НТСД, 1996. – 24 С.

Додаток 1
Зразок оформлення титульного аркуша

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УДПУ імені Павла Тичини

Кафедра загальної педагогіки,
педагогіки вищої школи та
управління

Історичний факультет

Заочний відділ

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СІМ'Ї

Курсова робота з педагогіки

Автор: студент 4 гр. II к.

Керівник: доц. каф.
ЗППВШУ

Зразок оформлення «Змісту» реферату

Зміст

Вступ	3
§1. Назва	5
§2. Назва	8
§3. Назва	12
§4. Назва	16
Висновки	19
Література	20

Зразок оформлення «Змісту» курсової роботи

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Назва	5
§1. Назва	5
§2. Назва	10
Розділ 2. Назва	15
§3. Назва	20
§4. Назва	31
Висновки	39
Література	40
Додатки	41

Розділ 7. Науковий апарат дослідження

Вступ

Актуальність. Однією з обов'язкових умов результативного та ефективного проведення наукового дослідження є вміння його автора правильно та грамотно сформулювати компоненти наукового апарату дослідження (НАД). На жаль, молоді дослідники не завжди правильно розуміють суть НАД, раціонально формулюють компоненти НАД, пов'язуючи їх із темою свого дослідження. Це призводить до вагомих недоліків у роботі, а іноді навіть заперечує можливість одержання вірогідних результатів.

Опрацювання НАД – досить складне завдання з точки зору його самостійної реалізації дослідником у стислих часових рамках виконання конкретної наукової роботи. Літературні джерела з проблеми НАД досить обмежені у доступі, неоднорідні за підходами, трактовкою та рівнем. Крім того, окремі компоненти НАД розглянуто в цих джерелах несистематизовано, хоча конкретні позиції аналізуються поглиблено. Тому є необхідність висвітлити проблему розробки НАД у межах невеликого посібника, розрахованого на дослідників-початківців.

§ 1. Системний характер НАД

Системний характер НАД визначається специфічним способом взаємозв'язку та взаємодії окремих компонентів НАД між собою, а також способом взаємозв'язку та взаємодії комплексу компонентів НАД з комплексом інших компонентів наукового дослідження.

Наукове дослідження – явище системного характеру, яке складається з певної множини специфічних систем. Одна з таких систем – науковий апарат дослідження (НАД). Розробка НАД – побудова, постановка, компонування та формулювання компонентів НАД – це самостійний дискретний процес, сукупність експлікативних операцій та процедур, які входять до певних послідовних етапів наукового дослідження.

Науковий апарат дослідження – специфічна відкрита динамічна система наукових тверджень (вихідних категорій), які визначають наукову позицію дослідника, а також спрямованість, перебіг, засоби та результати наукового дослідження.

Системоутворюючим фактором НАД є тема наукового дослідження.

Специфічність системи категорій, які складають НАД, полягає в тому, що ці категорії визначені як назви дискретних компонентів системи (терміни), але їх зміст (трактовка, наповнення) може відрізнятись від традиційної інтерпретації відповідних термінів.

Відкритий характер системи категорій НАД передбачає можливу варіативність її об'єму та структури, тобто різну кількість та різне позиціонування (порядок розташування) компонентів НАД залежно від конкретної теми наукового дослідження.

Динамічний характер системи категорій НАД передбачає можливу варіативність окремих її компонентів – змінюваність формулювань назв компонентів та змінюваність формулювань змісту самих компонентів на різних етапах виконання наукового дослідження.

Структура системи категорій НАД складається з наступних компонентів.

1. Тема дослідження.
2. Актуальність роботи.
3. Проблема дослідження.
4. Об'єкт дослідження.
5. Предмет дослідження.
6. Мета роботи.
7. Завдання дослідження.
8. Гіпотеза дослідження.
9. Теоретична основа дослідження.
10. Методологічна основа дослідження.
11. Методи дослідження.
12. База дослідження (емпірична і/або джерельна).
13. Етапи роботи.
14. Положення, що виносяться на захист.
15. Наукова новизна дослідження.
16. Теоретичне значення роботи.
17. Практичне значення роботи.
18. Вірогідність результатів дослідження.
19. Апробація роботи.
20. Впровадження результатів дослідження.

Примітка. У контексті категоріальної системи НАД терміни «дослідження» і «робота» є майже повними синонімами.

В цілому, як система категорій, компоненти НАД подаються у реальному звіті про наукове дослідження (рефераті, курсовій роботі, дипломній роботі, дисертації) у розділі «Вступ».

§ 2. Змістовні аспекти НАД

(Експлікація компонентів НАД)

Змістовні аспекти НАД визначають певну сукупність елементів, які характеризують сутність кожного компонента НАД.

Засвідчення системного характеру НАД у попередньому параграфі дає можливість проаналізувати сутність окремих компонентів НАД наступним чином.

Тема наукового дослідження – коротка фраза, яка у концентрованому вигляді відображає основний зміст наукової роботи.

Тема, як правило, є частиною певної наукової проблеми, для вирішення ряду питань якої тема і розробляється. Основна увага при виборі теми НД приділяється ретельному ознайомленню з інформаційними джерелами та даними практики. Практично тема або вибирається з певного переліку (списку) тем, або формулюється дослідником за погодженням з науковим керівником і затверджується, при потребі, компетентним науковим органом (кафедра, лабораторія, Вчена Рада, координаційна рада та ін.).

При формулюванні теми слід дотримуватись наступних основних вимог.

1. Чіткість і однозначність формулювання теми.
2. Відповідність між широтою формулювання та рівнем дослідження. Більш високий рівень дослідження (реферат, курсова, дипломна робота, дисертація) передбачає більш широке формулювання теми і навпаки.
3. Максимально можлива лаконічність.

Актуальність роботи (теми, проблеми) – відповідність теми дослідження сучасним вимогам соціальної практики та науки.

Формулювання, визначення та аргументація актуальності здійснюється за наступним логіко-змістовним алгоритмом.

1. Сутність проблеми.
2. Соціальний запит.
3. Запити практики.
4. Запити науки.
5. Розробленість проблеми.

6. Ідея дослідження (концепція, головний напрямок).
7. Стратегія дослідження.
8. Тактика дослідження.

Проблема (наукова) – складний комплекс питань, задач, які потребують вирішення. Проблема відображає невідповідність, суперечність між науковими фактами та їх теоретичним осмисленням.

Джерелом проблем є практика. Для усунення суперечностей слід визначити, чи є необхідні для цього наукові знання, і, якщо таких знань нема, то визначити, які саме наукові знання потрібні.

Вимоги до постановки і формулювання проблеми наступні.

1. Будь-яка наукова проблема повинна формулюватись про конкретні реальні об'єкти або предметні області.
2. Наукова проблема повинна виділити такий напрямок дослідження, в якому окремі питання можуть одержати осмислення і вирішення як її частковості.
3. Наукова проблема повинна узгоджуватись із усіма компонентами структури процесу наукового пізнання, задавати характер використання інших компонентів.
4. Наукова проблема повинна мати властивість вирішуваності. Тому вирішувана проблема дає можливість обґрунтувати і планувати кінцевий результат наукового дослідження, а не оголошувати будь-які результати вирішенням проблеми.

Об'єкт дослідження – певна частина чи форма існування об'єктивної реальності (річ, тіло, середовище, процес, явище, структура, властивість, зв'язок, відношення і т.п., а також будь-яка їх комбінація чи комплекс), яка протистоїть суб'єкту в його пізнавальній і практичній діяльності.

Суть вибору об'єкта дослідження полягає в обмеженні широти дослідження, здійснюваного за заданою темою. Обґрунтування вибору об'єкта дослідження відображає доведення достатності вивчення наявних у ньому сторін чи явищ для вирішення проблеми, поставленої у науковому дослідженні.

При формулюванні категорії об'єкт дослідження звичайно вибирається такий об'єкт, який у якнайповнішій формі містить типові для досліджуваної проблеми сторони, зв'язки та відношення, які є результатом протиріч, породжуючих саму проблему.

Предмет дослідження – певна цілісність, виділена з об'єкта дослідження в процесі її пізнання, яка має найбільш суттєві для конкретного дослідження зв'язки, ознаки та властивості.

Предмет дослідження є носієм групи чи ряду сутнісних характеристик досліджуваного об'єкта і служить засобом наукового пізнання самого об'єкта.

При формулюванні предмета дослідження слід мати на увазі, що предмет дослідження виступає як посередник між суб'єктом та об'єктом дослідження і саме в рамках предмета дослідник (суб'єкт) має справу з об'єктом.

Мета дослідження – компонент НАД, який вказує на кінцевий результат роботи, предмет дослідження та шлях досягнення кінцевого результату за допомогою певних засобів.

Суть взаємозв'язку мети і проведеного у відповідності з нею дослідження полягає у тому, що мета виступає у формі ідеального передбачення результату НД, а саме дослідження є складним процесом, спрямованим на досягнення поставленої мети. Мета дослідження виступає як специфічний механізм інтеграції різноманітних дій у систему "Мета – засоби – результат".

Для правильної постановки і формулювання мети дослідження слід мати на увазі, що формулювання теми і мети НД мають два спільних структурних елементи: предмет дослідження і кінцевий результат. При цьому мета дослідження містить і третій елемент (шлях досягнення кінцевого результату), відсутній у формулюванні теми.

Завдання дослідження – процедури, які необхідно виконати для досягнення мети дослідження.

Послідовність викладу завдань НД повинна відповідати назві його теми, мети, об'єкта та предмета дослідження. Сукупність поставлених у дослідженні завдань має бути мінімальною за ознакою необхідності для досягнення мети дослідження. У певному розумінні завдання – це загальна програма дослідницьких процесів, які відображають логіку наукового пошуку.

При формулюванні завдань дослідження слід орієнтуватись на виявлення сутності, природи, структури об'єкта, що вивчається, розкриття загальних способів його перетворення та оптимізації, розробку конкретних методик удосконалення дій та впливів, вироблення практичних рекомендацій. Як правило, у відповідності до мети НД формулюються 3-7 завдань дослідження.

Гіпотеза дослідження – обґрунтоване припущення про можливі способи розв'язання визначеної проблеми, висловуване для пояснення досліджуваного явища чи процесу, його сутності, структури, зв'язків, рушійних сил тощо.

Як правило, гіпотеза не виникає у свідомості дослідника спонтанно. Вона є наслідком глибокого осмислення теоретичних праць, досвіду практичної діяльності у певній галузі. Лише після одержання достатньо повного уявлення про предмет дослідження можна переходити до певних раціональних напрямків його перетворення чи вдосконалення і висувати припущення щодо усунення можливих недоліків. Таке припущення вимагає теоретичних знань, практичних умінь, а також розвиненої здатності дослідника до наукового передбачення.

Основні вимоги до побудови та формулювання гіпотези наступні.

1. Можливість експериментальної перевірки.
2. Наявність структури із теоретичним поясненням.
3. Чіткість та однозначність охоплення лише досліджуваних явищ.

При формулюванні гіпотези слід забезпечити її конкретність. Під конкретністю гіпотези розуміється її глибина, відповідна меті і завданням дослідження та широта, що охоплює об'єкт і предмет дослідження.

Теоретична основа дослідження – сукупність наукових положень, які визначають сутність, закономірності, закони розвитку та протікання досліджуваного процесу чи явища.

Теоретичні положення характеризують фундаментальний стан (рівень) дослідженості проблематики певного наукового напрямку. Теорія, яка розкриває сутність явищ, закономірності їх зміни та розвитку, виступає при подальшому вивченні як компонент методології їх пізнання.

При формулюванні теоретичної основи дослідження слід чітко відзначити, які саме теоретичні положення (теорії, концепції, підходи, принципи) використовувались дослідником у роботі над темою.

Методологічна основа дослідження – сукупність наукових положень, які визначають структуру, логіку, організацію, методику і засоби наукової пізнавальної діяльності.

Методологічні положення характеризують процес дослідження явищ певного наукового напрямку та результат процесу – систему знань. Ці положення висвітлюють «знання про знання» – систему знань, а також «знання про пізнання» – його (пізнання) закономірності, методи, можливості, перспективи, принципи.

При формулюванні методологічної основи дослідження слід чітко відзначити, на які саме положення спирався дослідник у роботі над темою.

Методи дослідження - способи досягнення пізнавальної мети дослідження, вирішення завдань дослідження; це сукупність прийомів, операцій та процедур практичного та теоретичного засвоєння (пізнання) дійсності.

Методи дослідження є самостійною категорією системи наукового дослідження. Тому вони підбираються, komponуються у методику дослідження та реалізуються (використовуються) безпосередньо на відповідних етапах НД. Але перелік методів традиційно відносять до складу компонентів НАД.

При формулюванні переліку методів дослідження до його складу слід включати як емпіричні, так і теоретичні методи, а також методи інших класифікаційних груп, якщо вони використовуються.

База дослідження - сукупність емпіричних та інформаційних джерел, які слугують основою для визначення і формулювання предмета дослідження та одержання пошукової інформації.

Як правило, у конкретних дослідженнях, виділяють окремо емпіричну базу дослідження (об'єктне поле, полігон дослідження) та теоретичну базу, або так звану джерельну базу.

При формулюванні бази дослідження слід дати стислий, але вичерпний перелік відповідних об'єктів і/або джерел. Причому вказуються конкретні емпіричні об'єкти (вузи, школи, навчальні заклади, регіони тощо), а також окремі джерела чи групи джерел (книги, бібліотечні фонди, архівні матеріали та фонди, рукописи).

Етапи дослідження - основні хронологічно-структурні компоненти процесу наукового дослідження.

Етапи дослідження є відносно самостійною категорією НД, поділ дослідження на етапи опрацьовують попередньо при плануванні роботи, реалізують процедури та операції етапів в процесі роботи і фіксують (відрефлексовують) в кінці роботи.

При формулюванні категорії етапи дослідження доцільно виділити 3 - 4 етапи НД, часові рамки кожного етапу та його детальне наповнення.

Положення, що виносяться на захист - твердження, які засвідчують конкретні наслідки НД, але які не є очевидними і потребують спеціального підтвердження (захисту) на основі використання узагальнених та проаналізованих результатів (матеріалів) дослідження.

При формулюванні положень вибираються найбільш вагомі результати НД (теорії, концепції, обґрунтування, визначення,

методики, системи, структури, висновки), які засвідчують наслідки проведеної наукової роботи. Найчастіше фіксують 3 – 4 положень.

Наукова новизна – характеристика позитивних відмінностей наукових результатів, одержаних автором роботи, від результатів попередників (відносно досягнутого наукою рівня знань про об'єкт наукового дослідження).

Позитивними відмінностями є такі, що збагачують певну галузь наукового знання і корисні для теорії та практики.

Рівень новизни наукової роботи визначається типом виконаного дослідження (реферат, курсова, дипломна робота, дисертація), ступенем проникнення автора в суть проблеми. В основі обґрунтування наукової новизни лежить аналітичне співставлення матеріалів критичного огляду найвагоміших, принципово важливих наукових джерел та власних авторських результатів.

При формулюванні наукової новизни необхідно забезпечити виконання наступних вимог.

1. Розкриття виду результатів, тобто тип нового знання (теоретичного та практичного).
2. Визначення рівня новизни результатів, тобто місця їх серед відомих наукових фактів. Визначено такі рівні новизни: конкретизація, доповнення, перетворення.
3. Оцінка нових результатів на основі розгорнутого і детального їх викладу.

Теоретичне значення роботи – характеристика впливу дослідження, його результатів та висновків на стан і розвиток принципів певної науки чи її галузі (наукового напрямку).

При визначенні теоретичного значення дослідження слід орієнтуватись на його концептуальність, перспективність, доказовість.

Формулювання теоретичного значення роботи може включати пропозицію (формулювання) теорії, обґрунтування понять, виявлення структури певної системи, актуалізацію провідних ідей.

Практичне значення роботи – характеристика впливу дослідження та його результатів на стан і розвиток реальної (практичної) діяльності у певній галузі через впровадження результатів наукового дослідження.

При визначенні практичного значення роботи слід орієнтуватись на можливість відтворення рекомендацій та застосування висновків в реальних умовах певного виду діяльності.

Формулювання практичного значення дослідження може включати мету використання результатів та висновків дослідження,

вид подачі результатів (рекомендації, правила, програми, інструкції, посібники), очікуваний ефект впровадження.

Вірогідність результатів дослідження – характеристика надійності, точності та адекватності (тотожності, відповідності) одержаних результатів реальному (об'єктивному) стану об'єкта та предмета дослідження.

Вірогідність пов'язана з наступними критеріями.

1. Теоретико-методологічне обґрунтування вихідних позицій дослідження.
2. Об'єм досліджених і проаналізованих даних та наукових фактів.
3. Комплекс методів дослідження.
4. Методи аналізу даних дослідження.
5. Дослідно-експериментальна робота.
6. Підтверджувальність результатів дослідження.

При формулюванні вірогідності слід вказати, які саме критерії використані для забезпечення і підтвердження вірогідності результатів дослідження.

Апробація роботи – попереднє подання результатів наукового дослідження на обговорення наукової громадськості чи певної уповноваженої наукової структури і одержання позитивного відгуку про ці результати.

Критеріями апробації РНД (окремих, попередніх чи кінцевих) є офіційне схвалення та затвердження результатів НР шляхом обговорення на кафедрі, в лабораторії, на конференції і т.п. та можливе доопрацювання роботи у відповідності з висловленими зауваженнями.

При формулюванні категорії апробація слід точно вказати де, коли і ким була проведена апробація результатів наукової роботи.

Впровадження результатів дослідження – категорія НАД, яка визначає (характеризує) застосування результатів НД за рекомендацією чи вимогою уповноважених органів або за ініціативою зацікавлених осіб.

Категорія впровадження найтісніше пов'язана з такими компонентами НАД, як теоретичне та практичне значення роботи.

Критерії впровадження результатів дослідження наступні.

1. Рівні застосування (впровадження чи використання).
2. Спрямованість результатів.
3. Відповідність сучасному рівню наукових та практичних вимог.
4. Доступність для зацікавлених кадрів (осіб чи груп).

При формулюванні категорії впровадження слід вказати конкретні форми, варіанти та різновиди застосування авторських

дослідницьких матеріалів, а також де, коли, ким і яким чином вони були застосовані у практичній чи науково-пошуковій діяльності.

§ 3. Формальні аспекти НАД

Формальні аспекти НАД визначають спосіб існування і вираження змісту НАД, його можливі модифікації.

Об'єм компонентів НАД (їх перелік) пов'язаний із формою звітності про наукове дослідження (реферат, курсова, дипломна робота, дисертація). Найповніше компоненти НАД представлені у дисертаційному дослідженні. Тому всі розглянуті у посібнику компоненти НАД подаються у тексті дисертації та у тексті автореферату дисертації. В інших формах звітності об'єм компонентів менший. Вимоги до об'єму НАД подаються у відповідних рекомендаціях до конкретної форми звітності.

Проте можна вважати доцільним наявність у навчально-наукових роботах наступних компонентів НАД.

Дипломна робота. Тема, актуальність, проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методи, база дослідження, теоретичне значення, практичне значення, вірогідність, апробація.

Курсова робота. Тема, актуальність, проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методи, база, практичне значення, апробація.

Науковий реферат. Тема, актуальність, проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання, база, практичне значення.

Позиціонування (порядок подачі) компонентів НАД не є категорично обов'язковим, але існують певні логічні міркування стосовно цього питання та загальноприйняті позиції, які можуть бути предметом окремого розгляду.

Слід мати на увазі певні застереження щодо окремих компонентів НАД.

Деякі компоненти є одночасно компонентами НАД і самостійними категоріями наукового дослідження (методи дослідження, впровадження результатів дослідження), тобто вони мають поліфункціональний характер і відносяться до інших підсистем наукового дослідження.

Певні компоненти НАД можуть бути сформульовані у неявному вигляді (гіпотеза у історико-педагогічному дослідженні).

Окремі компоненти НАД можуть об'єднуватись (апробація і впровадження результатів дослідження), але більшість компонентів формулюються окремо.

§ 4. Процесуальні аспекти НАД

Процесуальні аспекти НАД визначають спосіб розробки НАД в цілому та характер роботи над окремими його компонентами.

Процес розробки НАД має хронологічно розподілений ітеративний характер і реалізується на послідовних самостійних етапах наукового дослідження. Це може викликати певні труднощі в розумінні і побудові послідовності опрацювання окремих компонентів НАД. Тому слід враховувати раціональний орієнтовний алгоритм опрацювання компонентів НАД, який структурується наступним чином.

1. Орієнтація в науковій проблемі, з якою доведеться працювати, на основі роботи з інформаційними джерелами.
2. Вибір та формулювання теми дослідження на основі виконання відповідних процедур.
 1. Продуктивне опрацювання розділу «Науковий апарат дослідження».
 2. Розробка «Обґрунтування вибору теми дослідження». Це специфічний науковий документ, у якому, серед іншого, подається попереднє формулювання таких компонентів НАД, як актуальність, проблема, об'єкт, предмет, мета, завдання, гіпотеза, методологічна основа, методи, практичне значення роботи.
 3. Робота з компонентами НАД, які не увійшли в «Обґрунтування вибору теми дослідження» на послідовних етапах виконання наукової роботи.
 4. Удосконалення формулювань компонентів НАД на основі раціонального опрацювання авторефератів захищених дисертацій, текстів дипломних та курсових робіт, зокрема розділу «Вступ».
 5. Реалізація кінцевого варіанту формулювання компонентів НАД після апробації результатів наукової роботи на етапі оформлення результатів дослідження.
3. Грамотна (у науковому розумінні) розробка і формулювання компонентів системи НАД є процесом складним і неоднозначним. Він вимагає від дослідника серйозного відношення, високої

наполегливості, певного досвіду наукової роботи та врахування різноманітних факторів наукового характеру.

Розділ 8. Глосарій

ТЕРМІНОЛОГІНИЙ СЛОВНИК

А

Абдукція – процес переходу від фактів до гіпотез, законів, теорій. Значення абдукції полягає в тому, що вона забезпечує відкриття нового знання

Абстрактна система – єдність певних символів або знаків (теорія, система числення)

Абстракція – поняття, утворюване внаслідок уявного відокремлення в процесі пізнання неістотних властивостей певного явища або предмета з метою виділення властивостей, що розкривають їхню суть, а також виділення властивостей, що характеризують певний клас явищ і предметів

Абстрагування – уявне відокремлення неістотних властивостей, зв'язків і відносин об'єктів і одночасне виділення однієї або кількох сторін цих об'єктів; включає два етапи: відокремлення істотного від неістотного, виділення найважливіших сторін і заміщення досліджуваного об'єкта його моделлю, яка має менше властивостей

Абсурд – термін інтелектуальної традиції, що позначає безглуздість, феномену або явища

Автор – творець якого-небудь наукового, художнього твору, винаходу тощо

Автореферат дисертації – короткий авторський виклад основних ідей, змісту і результатів дисертаційної роботи, оформлений на правах рукопису

Агрегат – скупчення, нагромадження, несистемна множина об'єктів

Агрегація – перетворення моделі в модель з меншою кількістю змінних або обмежень; агрегована модель дає наближене порівняно з початковим описанням об'єкта або процесу вивчення

Адхократія – тип організаційної структури сучасної дослідної організації, яка відзначається яскраво вираженою пошуковою

активністю та ініціативною спрямованістю і яка зводиться до структури холдингового типу, що координує діяльність багатьох груп

Академік – академічне звання дійсного члена Національної академії наук України (НАНУ) і галузевих академій; найвище вчене звання, яке мають особи, обрані до НАНУ

Актуалізація – дослідницький прийом, який робить актуальною ту або іншу проблему

Аксіома – положення певної теорії, яке за її дедуктивної побудови не доводиться, а сприймається за початкове, відправне, яке лежить в основі доведень інших позицій цієї теорії. Зазвичай аксіомами вибираються такі позиції, які явно істинні або можуть у рамках цієї теорії вважатися істинними

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, коли в її основу покладено початкові положення (судження) – аксіоми або постулати, з яких решта тверджень цієї науки (теореми) має виводитися виключно логічним шляхом, за допомогою доведень

Алгоритм – описання послідовності дій, що приводять до досягнення певної мети, або текст з таким описанням

Алгоритмів теорія – розділ математики, що вивчає математичні моделі алгоритмів

Альтернатива – кожна з можливостей, що виключає одна одну

Аналіз – фізичне або уявне розчленування певної цілісності на її окремі частини, складові елементи

Аналіз аксіологічний – побудова системи оцінки явищ, діяльності, процесів, ситуацій із позицій тієї або іншої ціннісної системи

Аналіз вітальний – передбачає аналіз життя системи, основних етапів її життєвого шляху

Аналіз генетичний – аналіз генетики системи, механізмів спадкоємства

Аналіз дескриптивний, або описовий – аналіз системи, який починається зі структури і приводить до функцій та мети

Аналіз якісний – аналіз системи з погляду якісних властивостей, характеристик

Аналіз кластерний – розбиття множини об'єктів у просторі ознак на сукупності, які іменуються кластерами і для яких ступінь спільності за ознаками вищий за певний поріг, вибраний таким чином, що та сама спільність між об'єктами різних сукупностей нижча за цей поріг

Аналіз кількісний – аналіз системи з погляду формального підходу, кількісного представлення характеристик

Аналіз конструктивний – аналіз системи, який починається з її мети і йде через функції до структури

Аналіз макросистемний – аналіз місця і ролі системи у більших системах, які її включають

Аналіз мікросистемний – аналіз систем, які включають дану і впливають на властивості даної системи

Аналіз причинно-наслідковий – встановлення причин, які привели до виникнення даної ситуації, і наслідків їх розгортання

Аналіз прогностичний – підготовка прогнозів і способів їх реалізації щодо ймовірного, потенційного і бажаного майбутнього

Аналіз програмно-цільовий – подальший розвиток рекомендаційного аналізу в аспекті вироблення програми досягнення певної мети Він зосереджується на розробленні детальної моделі досягнення майбутнього Аналіз рекомендаційний – різновид аналізу, зорієнтований на вироблення рекомендацій щодо поведінки дійових осіб у певній ситуації

Аналіз ретроспективний – аналіз систем минулого, їх впливу на минуле та історію

Аналіз системний – сукупність методів, прийомів і алгоритмів застосування системного підходу в аналітичній діяльності

Аналіз системний дослідницький – аналітична діяльність, що будується як дослідницька діяльність, результати використовуються в науці

Аналіз системний загальний – спирається на загальну теорію систем, здійснюється із загальних системних позицій

Аналіз системний прикладний – аналітична діяльність, що є специфічним різновидом практичної діяльності, результати використовуються на практиці

Аналіз системний спеціальний – спирається на спеціальні теорії систем, враховує специфіку природи систем

Аналіз структурно-функціональний – виділення елементів взаємодії і визначення їх місця та ролі у функціонуванні системи

Аналіз структурний – аналіз структури системи як сукупності зв'язків між частинами системи, з'ясування значення окремого елемента для певним чином структурованого цілого

Аналіз функціональний – пояснення явищ з погляду виконуваних ними функцій

Аналітична модель – модель, що дає змогу здійснювати аналіз відображеної в ній об'єкта

Аналітичний центр – організація, котра спеціалізується на виробленні інтелектуального продукту, що надає осмисленості ситуаціям і напрямам практичної діяльності, які складаються у суспільстві та його підсистемах

Аналогія – очевидна подібність двох нетотожних об'єктів або схожість їхніх форм чи функцій без логічного зв'язку і/або еквівалентності

Анкетування – один зі способів письмового опитування значної кількості респондентів відповідно до анкети або опитного листа

Анотація – стислі відомості про книжку, статтю, монографію з погляду призначення, змісту, вигляду, форми й інших особливостей

Апологетика – твори високопоставлених осіб і канонізованих теоретиків, присвячені відстоюванню певної системи цінностей та ідеологічних пріоритетів

Апорія – термін, що означає незбагненні суперечності в осмисленні руху, часу і простору, між даними досвіду і їх уявним аналізом, будь-які непереборні логічні ускладнення

Апостеріорі – знання, отримане з досвіду

Апріорі – знання про об'єкт, що існують до його дослідження, у філософії Канта означає знання, отримане незалежно від досвіду, властиве свідомості від початку

Аргумент – логічний доказ, що служить підставою доведення

Аргументування – логіко-комунікативний процес, що служить обґрунтовуванням певної точки зору з метою її сприйняття, розуміння і схвалення

Аркуш авторський – одиниця обсягу друкованого твору, яка прирівнюється до 40000 друкованих знаків (букв, цифр, розділових знаків, пропусків між словами), прирівнюється до 24 сторінок машинописного тексту, надрукованого через 2 інтервали на стандартному аркуші формату А₄

Аркуш обліково-видавничий – одиниця обліку друкованого твору, яка дорівнює, як і авторський аркуш, 40 000 друкованих знаків тексту, 700 рядкам віршованого тексту або 3 000 см² рекламного ілюстрованого тексту

Архетип – структурний елемент колективного несвідомого, що нежить в основі всіх психічних процесів і переживань (за КГ Юнгом)

Аспект – точка зору, відповідно до якої розглядається об'єкт дослідження

Аспірант – особа, що навчається в аспірантурі

Аспірантура – форма підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти, може бути очною або заочною

Атрактор – граничний стійкий стан, у який потрапляє система і з якого не може повернутися в жоден з колишніх станів

Атестат професора, доцента, старшого наукового співробітника – документ, що засвідчує присвоєння відповідного вченого звання

Атрибут – істотна ознака, закономірна форма прояву чого-небудь, невід’ємна властивість об’єкта

Б

Безладдя – структури, які не забезпечують досягнення мети системи

Безповоротність – така спрямованість процесів у часі, за якої втрачається можливість повернення до попереднього стану («стріла часу»)

Бінарна опозиція – термін постмодернізму, вживаний у мовному і літературному аналізі, означає бінарне зіставлення сторін (суб’єкт – об’єкт, Захід – Схід, зовнішнє – внутрішнє, чоловіче – жіноче тощо) за відносин нав’язаної ієрархи між ними

Біфуркація – ситуація роздвоєння, у якій перед системою відкриваються різні варіанти розвитку
Брошура – друковане видання обсягом від 5 до 48 сторінок

В

Вища атестаційна комісія України (ВАК) – головний орган у країні, що займається атестацією наукових кадрів, контролем за присудженням вчених ступенів і організації захисту дисертацій

Валідність – комплексна характеристика інструменту дослідження, що включає відомості про сферу досліджуваних явищ і репрезентативності досліджуваного щодо цієї сфери інструменту

Варіативність – мінливість, що базується на існуванні спектра структур об’єкта

Верифікація – перевірка, емпіричне підтвердження або спростування теоретичних положень науки через їх зіставлення з об’єктом дослідження, даними спостережень та експерименту

Віра – прийняття за істину, упевненість в істинності та корисності тих або інших ідей, фактів, явищ, відносин, вчинків без наукового доказу

Взаємодія – вплив об'єктів один на одного, що приводить до взаємного зв'язку і обумовленості

Відкриття – отримання принципово нового знання виняткової важливості для науки і практики Віртуальна реальність – певний прообраз буття, сукупність об'єктів наступного щодо реальності рівня, який породжує об'єкти реальності, в інтернет-культурі – сукупність інтерактивних феноменів

Вибірка – певна множина, випадковим чином формована з генеральної сукупності

Вибірковий метод – статистичний метод дослідження загальних властивостей сукупності яких-небудь об'єктів на основі вивчення властивостей лише частини цих об'єктів, узятих на вибірку

Математична теорія вибіркового методу спирається на два важливі розділи математичної статистики теорію вибору а кінцевої сукупності і теорію вибору з нескінченної сукупності

Визначення – опис терміна

Виклики середовища – впливи зовнішнього середовища на систему, що становлять загрозу для її існування і потребують адаптації, докорінної реорганізації системи

Вимірювання – операція, за допомогою якої визначається відношення однієї (вимірюваної) величини до іншої однорідної величини (взятої за одиницю), число, яке виражає таке відношення, називається числовим значенням вимірюваної величини

Вимірювання стандартна похибка – статистична величина, що відображає ступінь точності окремих вимірювань, діапазон вимірювання показників, у який потрапляє теоретичний показник за вибіркового показника з різним ступенем імовірності

Випадковість – те, що потрібне за одних умов і не є таким в інших умовах

Висловлювання – розповідне речення, що розглядається разом із його змістом (значенням) як істинне або помилкове. Приклад висловлювання Київ – столиця

Властивість – входження речі, елемента до певного класу речей, коли не утворюється новий предмет, наприклад, бути червоним означає входити у клас червоних речей, входження при цьому не утворює предмета, характеристика, властива речам і явищам, яка дає змогу відрізнити або ототожнювати їх

Вчений ступінь – див Учений ступінь

Г

Гармонія – зв'язаність і відповідність частин цілого, властива всесвіту

Генезис – зародження і розвиток, що призводить до певного стану, процес утворення і становлення явища у його розвитку

Генералізація – метод пізнання, який дає змогу на підставі виділення множини елементів, що мають однотипну характеристику, і вибору одиниці аналізу вивчити масиви цих елементів

Генетичний метод – спосіб дослідження явищ і процесів, що включає аналіз їхнього походження, становлення, розвитку

Геніальність – найвищий ступінь прояву творчих сил людини Термін використовується як для позначення здатності людини до творчості, так і для оцінки результатів його діяльності Геній, на відміну від таланту, є не просто вищий ступінь обдарованості, він – автор якісно нових творінь, відкриттів раніше незвіданих шляхів творчості Діяльність генія реалізується у певному історичному контексті життя людського суспільства

Герменевтика – в широкому значенні – це напрям у філософії і соціальних науках, у вузькому – сукупність правил і технік тлумачення тексту В постмодернізмі розглядається як мистецтво текстуального дискурсу

Гіпотеза – науково обґрунтоване припущення про ті або інші властивості, сторони, процеси, причини об'єкта, істинність якого не доведена

Гіперстійкість – стан системи, що виникає зі зростанням ентропії, коли стають неможливими флуктуації, зникає різноманітність

Гістерезис – відставання, запізнювання, залежність якості системи від минулого

Гносеологія – вчення про суть і закономірності наукового пізнання

Гомеостаз – це динамічна рівновага системи, її здатність зберігати у процесі взаємодії із середовищем значення змінних у певних заданих межах. Поняття було вперше введено біологом Кенноном для позначення фізіологічних процесів, що підтримують істотні стани організму (тиск крові, температуру), порушення гомеостазу призводить до деструкції, хвороб організму

Гомоморфізм – відношення подібності систем у якому-небудь структурному або функціональному аспекті

Гра – заняття з метою розваги й отримання доходу, що ґрунтується на відомих умовах і передбачає підпорядкування певним правилам, коли гравці намагаються досягти максимального виграшу через застосування відповідних стратегій щодо суперника, вид моделювання процесів з будь-якою кількістю учасників, кожний з яких прагне максимізувати певну цільову функцію, підкоряючись набору певних правил

Граф – графічна модель структури, яка складається з безлічі вершин і ребер (дуг), що символізують елементи і їхні зв'язки

Графів теорія – галузь дискретної математики, яка займається дослідженням і вирішенням різноманітних проблем, пов'язаних графами

Д

Дедукція – сходження процесу пізнання від загального до одиничного (часткового), виведення часткового із загального

Декомпозиція – операція розділення цілого на частини зі збереженням властивості підпорядкованості складових частин, подання цілого у вигляді дерева мети

Дерево – окремий випадок графу, що має ієрархічну структуру

Дерево мети – дерево, що являє собою цільову структуру зі зваженими гілками

Детермінізм – філософське вчення про об'єктивний закономірний взаємозв'язок і взаємообумовленість явищ матеріального та духовного світу. Центральним ядром детермінізму служить положення про існування причинності, тобто такого зв'язку явищ, у якому одне явище (причина) за певних умов породжує інше явище (наслідок)

Детермінована система – обумовлена, визначена наперед система та її складові

Дефініція – коротке визначення змісту якого-небудь поняття

Діагноз – встановлення певних ознак системи, які дають можливість розпізнати її тип або властиві їй проблеми

Е

Експлікація – тлумачення, пояснення, уточнення

Екстраполяція – метод наукового дослідження, що полягає у поширенні висновків, отриманих зі спостереження над однією частиною явища на іншу

Екстремум – найбільше або якнайменше значення величин, функцій

Елемент – одиниця, яка входить до складу системи і далі не розкладається за способом розчленування. Наявність зв'язків між елементами веде до появи в цілісній системі нових властивостей (емерджентності), не властивих елементам окремо

Емпіричне – рівень, етап пізнання, на якому здійснюється збирання фактів, їх первинне узагальнення, описання (у протокольних пропозиціях) спостережуваних і експериментальних даних, їх систематизація і класифікація

Ентропія – кількісна міра невизначеності певної виділеної сукупності характеристик системи

Епістема – термін постмодернізму, введений в обіг у 1966 році Мішелем Фуко для позначення сукупності відносин і законів трансформації, які об'єднують усі дискурсивні практики. Термін характеризує регулярність розвитку різних форм знання в певний момент часу

Епістемологія – філософське методологічна дисципліна, в якій досліджується знання як таке, його будова, структура, функціонування і розвиток. Відрізняється від гносеології тим, що, коли для гносеології базовою є опозиція «суб'єкт-об'єкт», то для епістемології – «об'єкт знання»

Етіологія – вчення про причини

Ефект – результат, наслідок, яка-небудь причина яких-небудь дій

Ефект синергетичний – ефект множення результату функціонування системи, який перевищує суму результатів функціонування окремих складових

Ефективність – показник успішності функціонування системи з досягнення встановленої мети

3

Завдання – поставлена мета, якої прагнуть досягти, доручення, питання, що потребує вирішення на основі певних знань і міркувань, проблема

Завдання наукове – дослідження завдання, яке необхідно вирішити за допомогою встановлення невідомої раніше закономірності, властивості або явища

Загальна теорія систем – наукова дисципліна, що досліджує закономірності, властиві системам різної природи, а також виробляє методологічні принципи їх вивчення Широко використовує уявлення про наявність загальної природи в усіх системах, використовує методи аналогу, моделювання, логіко-математичні підходи до систем Має кілька варіантів – функціональну, параметричну, аксіоматичну і інші теорії систем

Закон – категорія, що відображає сутнісні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відносини залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, які впливають на їхню суть

Закон великих чисел – закон статистики, який затверджує, що змінна, яка є сумою багатьох компонентів, менше відхиляється від свого середнього значення, ніж будь-яка зі складових її компонент, за умови, якщо останні приблизно однакові за величиною і змінюються незалежно одна від одної приблизно в однакових межах Закрита система – система, яка не має входів і виходів, відрізняється закритістю, непроникними межами, проходженням процесів усередині себе за рахунок власних ресурсів

Закритість – повна ізоляваність системи від навколишнього середовища і жорстка детермінована поведінка елементів

Захист дисертації попередній – обговорення дисертаційної роботи в організації, у якій виконувалася дисертація або ДО ЯКОЇ був прикріплений претендент для підготовки дисертації, перед поданням до захисту

Захист дисертації публічний – офіційний публічний розгляд, обговорення поданої до захисту дисертації на засіданні вченої ради із захисту дисертацій за участю опонентів відповідно до встановленої процедури Захист дисертації разовий – захист дисертації за фахом, який не відноситься до профілю ради із захистів дисертації, якщо в Україні немає відповідної ради Проводиться відповідно до спеціального дозволу ВАК, передбачає включення в раду додаткових докторів наук за фахом дисертації

Збірка наукових робіт – друкований науковий документ, який містить сукупність наукових матеріалів одного або кількох авторів

Здібності – індивідуальні особливості особи, що є суб'єктивними умовами успішного здійснення певного роду діяльності

Здобуття вченого ступеня – процедури, дії, підготовка матеріалів і документів з метою подальшого присудження на їх основі вченого ступеня

Здоровий глузд – погляди людей на оточуючу дійсність і самих себе, що стихійно складаються під впливом повсякденного досвіду і які є підставою для їхньої практичної діяльності та моралі. По суті, з г є некритичним поєднанням наївного реалізму з пануючими в даному суспільстві традиційними уявленнями. Оскільки в основі його лежить безпосередньо практичне ставлення людини до світу, то він не підіймається до рівня наукового і філософського осмислення дійсності, в чому і виражається його обмеженість

З'їзд учених – найвища і представницька форма комунікації вчених з метою вироблення науково-технічної політики, визначення ставлення вчених до тих або інших проблем науки і суспільства

Знання – зміст мислення про об'єкт, перевірений практикою, результат пізнання дійсності, правильне п відображення у свідомості людини

Значення – зміст, який пов'язується з тим або іншим висловлюванням (слова, пропозиції, знака тощо) певної мови

I

Ігор теорія – теорія математичних моделей прийняття оптимальних рішень в умовах конфлікту і невизначеності, що спирається на моделювання ігрових ситуацій ідеал ідеальний образ, що має нормативний характер, визначальний спосіб і характер поведінки, діяльності людини або соціальної групи

Ідеалізація – уявлення кого-небудь або чого-небудь кращим, досконалішим, ніж вони є насправді, наділення якостями, відповідними ідеалу, процес, розумова процедура, пов'язана з утворенням абстрактних об'єктів, принципово не здійснених насправді

Ідеалізації об'єкт – уявна пізнавальна конструкція, що є результатом ідеалізації. Будучи елементами наукової теорії, об'єкт ідеалізації служить найважливішими засобами пізнавальної діяльності в науці

Ідентичність – співвіднесення чого-небудь із самим собою у зв'язності і неперервності власної мінливості ідея – поняття, що позначає суть кожної речі, її прототип, форма досягнення в мисленні

явищ об'єктивної реальності, що включає в себе усвідомлення мети і проєкції подальшого пізнання та практичного перетворення світу

Ієрархія – розміщення частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого

Ізоморфізм – відношення тотожності систем в якому-не-будь структурному або функціональному аспекті

Імітаційна модель – модель, що відтворює реальну дійсність для того, щоб одержувати про неї достовірні відомості

Імітація – процес моделювання чого-небудь через його відтворення

Імовірності система – система, поведінку якої можна передбачити з певним ступенем імовірності на основі вивчення її минулої поведінки

Імовірність – міра можливості, кількісна характеристика її здійсненності за певної сукупності конкретних умов Математична, числова характеристика ступеня можливості появи якої-небудь певної події в тих або штих умовах, що можуть повторюватися необмежену кількість разів

Імператив – система життєво важливих обмежень і заборон, необхідних для виживання системи інваріантність – незмінність якої-небудь величини або системи відносно тієї або іншої умови чи сукупності перетворень

Індетермінізм – концепція протилежна детермінізму, яка відкидає загальний характер універсальною взаємозв'язку явищ

Індикатор – прилад, пристрій, елемент, що відображає хід процесу або стан об'єкта спостереження, його якісні або кількісні характеристики у формі, зручній для сприйняття людиною

Індукція – метод дослідження, пов'язаний з рухом думки від одиничного до загального, від даних досвіду, фактів до їх узагальнення у висновках

Інженер – фахівець, що займається моделюванням, діагностикою, проектуванням і конструюванням і регулюванням систем різної природи, у вузькому значенні – фахівець у технічній сфері, має вищу технічну освіту

Інженерія – галузь діяльності, що здійснює моделювання, діагностику, проектування, конструювання, регулювання систем різної природи і управління ними

Інженерія соціальна – прикладна галузь інженерної діяльності, яка діагностує, конструює і регулює соціальні системи, виправляє і лікує їх, відновлює рівновагу індивіда із середовищем, приводить їх відповідно до змін в умовах і цінностей життя людей

Інженерія технічна – галузь прикладної діяльності, орієнтована на моделювання, діагностику, проектування і конструювання технічних систем

Інноваційна діяльність – процес розроблення і реалізації нововведень
інновація – нововведення

Інсайт – творче осяяння, яке супроводжує вирішення завдання

Інтеграція – процес і механізм об'єднання і зв'язності елементів, характеризується інтегративністю, системоутворювальними змінними, чинниками, зв'язками тощо

Інтелект – здатність мислення, раціонального пізнання на відміну від таких, наприклад, здібностей, як відчуття, воля, інтуїція, уява тощо

Інтернет – всесвітня комп'ютерна мережа, яка зв'язує між собою користувачів як великих, так і малих (локальних) комп'ютерних мереж

Інтерпретація – у математиці, логіці, методології науки, теорії пізнання – сукупність значень (смыслів), що додаються до тих або інших елементів (вислови, символи, формули тощо) якої-небудь теорії

Інтуїція – процес збагнення істини в інтелектуальному, емоційному або містичному значенні, яке характеризується п безпосереднім осягненням без рефлексії

Інформатика – галузь знання і практичної діяльності, що займається процесами отримання, обробки, аналізу, зберігання і передачі інформації

Інформаційна система – система отримання, нагромадження, переробки і передачі інформації
інформація – відомості, знання спостерігача про систему, віддзеркалення її міри різноманітності, що передаються одними людьми іншим людям усним, письмовим або яким-небудь іншим способом, а також сам процес передачі або отримання цих відомостей

Ірраціональне – те, що не може бути осягнуте розумом або виражене в логіці, поняттях та системному впорядкованому вигляді

Істина – знання, яке відповідає своєму предмету, збігається з ним, правильне відображення об'єктивної дійсності у свідомості людини, відтворення и такою, якою дійсність існує сама по собі, зовні і незалежно від людини та п свідомості

Істина абсолютна – такий зміст знання, який не спростовується подальшим розвитком науки, а збагачується і постійно підтверджується життям

Істина об'єктивна – такий зміст уявлень, який не залежить від людини і людства

Істина відносна – зміст знання, яке відображає об'єкт не повністю і не вичерпним чином, а у відомих межах, умовах, відносинах, які постійно змінюються і розвиваються, тобто це обмежено правильне знання ітерація – процедура, заснована на багаторазовому повторенні послідовності операцій, за якого на кожному подальшому кроці використовуються результати попередніх, що зрештою забезпечує вирішення початкового завдання

К

Казуальність – див Причинність

Кандидат наук – вчений ступінь, який присуджується спеціалізованою радою із захисту дисертацій за результатом публічного захисту дисертації претендентом, що має вищу професійну освіту

Каталог алфавітний – система карток у бібліотеці з описом видань, розміщених в порядку алфавіту прізвищ авторів і назв публікацій незалежно від їх змісту

Каталог наочний – система карток у бібліотеці, що містять дані про наявність літератури та інформації, згруповані за наочними рубриками, які розміщено в алфавітному порядку

Категорії – форми мислення, які відображають найбільш загальні та істотні сторони, зв'язки і відносини реальної дійсності та пізнання; специфічні терміни теорії

Кваліфікаційна робота – робота, покликана підтвердити рівень кваліфікації особи, що виконала її, глибоке знання нею предмета дослідження, уміння висловлювати свої думки, інтерпретувати отримані результати, застосовувати їх на практиці

Квантифікація – кількісне вираження якісних ознак

Кібернетика – наука про загальні формальні закони управління у природі, суспільстві, живих організмах і машинах

Кібернетична система – множина взаємозв'язаних об'єктів – елементів системи, здатних сприймати, запам'ятовувати і обробляти інформацію, а також обмінюватися інформацією

Класифікація – багатоступінчастий, розгалужений розподіл логічного обсягу поняття, упорядкування об'єктів за істотними ознаками

Книга – друкований багатосторінковий твір обсягом понад 48 сторінок

Когерентність – злагоджений у часі перебіг процесів, їхня взаємна причинність, посилення або ослаблення

Когнітивний – пізнаваний, такий, що відповідає пізнанню

Кількість – категорія, що виражає зовнішнє, формальне взаємовідношення предметів або їхніх частин, а також властивостей, зв'язків: їх величину, чисельність, ступінь прояву тієї або іншої властивості

Коеволюція – механізм взаємообумовлених змін компонентів цілісної системи

Коефіцієнт інтелекту (*IQ*) – відношення так званого розумового віку (*PB*) до справжнього, хронологічного віку (*CB*) певної особи за формулою $(PB/CB) \times 100 = IQ$. Визначається за допомогою спеціальних тестів

Колоквіум – бесіда викладача зі студентами з метою з'ясування їхніх знань; форма колективного обміну думками вчених різних напрямів на задану тему, коли практикуються офіційні доповідачі та дискусії

Комунікація – процес обміну інформацією, що включає технічний, семантичний і прагматичний аспекти; акт і форма інформаційного обміну

Компіляція – текст, який створено на основі запозичення в інших авторів матеріалів без самостійного їх опрацювання. У випадку, якщо зазначені автори, компіляція стає плагіатом

Комплекс – сукупність, поєднання предметів, дій, явищ або властивостей, що становлять одне ціле

Комплексний – те, що становить комплекс; часто розуміють як всебічний

Компонент – складова частина чого-небудь, елемент системи

Конвергенція – у геометрії під конвергенцією розуміється зближення двох ліній і збіжності їх в одній точці. У біології конвергенція означає виникнення однакових ознак в будові тіл і функціонуванні різних організмів, що знаходяться під впливом одних і тих самих чинників середовища. У соціології цей термін позначає процес зближення соціалістичної і капіталістичної систем

Конгрес науковий – зустріч, зібрання, з'їзд учених, має на меті вирішення стратегічних питань розвитку науки і наукових досліджень

Конкретність – властивість істини, заснована на знанні реальних зв'язків, взаємодії всіх сторін об'єкта, головних, істотних властивостей, тенденцій його розвитку

Контекст – достатньо великий і зв'язний уривок тексту, що дає можливість визначити значення слів, фраз і висловлювань, що входять у нього

Конфігуратор – пристрій синтезу теоретичних схем, генератор імітаційних моделей системи

Конференція – найширша форма обміну інформацією з певної тематики відповідно до розробленої наперед програми, регламенту виступів, передбачає пленарні та секційні засідання

Концепт – див Значення

Концепція – певний спосіб розуміння, трактування якого-небудь предмета, явища, процесу, основний погляд на предмет тощо, загальний задум, керівна ідея для систематичного освітлення

Координація – узгодження, поєднання, приведення в порядок, у відповідність; рівноправний порядок елементів

Кореляції коефіцієнт – показник ступеня взаємозалежності двох змінних; змінюється від -1 до $+1$ Значення коефіцієнта кореляції 0 указує на можливу відсутність залежності, значення $+1$ свідчить про узгодженість змінних

Критерій – ознака істинності, на основі якої проводиться оцінка, пізнання, управління, оптимізація тощо

Критерій оптимальності – показник, екстремальне значення якого характеризує гранично досяжну ефективність системи, стан або траєкторію розвитку об'єкта управління Це ознака, на основі якої проводиться порівняльна оцінка можливих рішень (альтернатив) і вибір якнайкращого

Критична точка – точка, у якій система може втратити свої системні характеристики: або руйнуватися, або перейти у новий стан

Л

Лаг – часовий інтервал, що характеризує відставання або випередження одного явища порівняно з іншим

Логіка діалектична – система мислення, заснована на основних законах і принципах діалектики

Логіка, або логіка формальна – наука про закономірності й операції правильного мислення

М

Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який людина одержує на основі кваліфікації бакалавра або спеціаліста через поглиблення спеціальних умінь і знань інноваційного характеру

Майбутнє – стан системи, що настає пізніше за стан теперішнього часу; подія, яка відбудеться

Математична статистика – розділ математики, присвячений математичним методам систематизації, обробки і використання статистичних даних для наукових і практичних висновків Зв'язок математичної статистики з теорією імовірності здійснюється через засновані на теорії імовірності теорію вибіркового методу і теорію помилок вимірювань

Міра – філософська категорія, що виражає діалектичну єдність якісних і кількісних характеристик об'єкта

Мета – ідеальне передбачення результату діяльності, що виступає її регулятором

Метод – сукупність певних правил, прийомів, норм пізнання, оцінки або дії

Методика – низький рівень методології, сукупність форм, операцій, прийомів, алгоритмів теоретичного або практичного освоєння дійсності, механізм реалізації методів

Метод *Case study*, або кейс-метод – метод навчання аналітичних навичок за допомогою колективного обговорення певного тексту, що описує ситуацію і називається кейсом

Метод агрегації – див Агрегація

Метод амбівалентності та суперечності – пошук для пояснення якого-небудь явища амбівалентним йому (ситість – голод, великий – малий тощо), пошук суперечностей, що визначають суть явища

Метод аналогій доведення аналогії між двома об'єктами і перенесення системи пояснень з одного об'єкта на інший

Метод балансовий – метод складання і використання балансів, що є урівноваженими описами процесів споживання і виробництва, доходів і витрат, споживання і нагромадження

Метод гіпотетичний висунення, обґрунтування і доведення гіпотез

Метод декомпозиції – див Декомпозиція

Метод Дельфі – метод експертного опитування, який передбачає повну відмову від особистих контактів експертів і колективних обговорень, багаторівневість процедури опитування, забезпечення експертів інформацією після кожного туру дослідження і обґрунтування відповідей експертів на запит організаторів опитування

Отримав назву від назви знаменитого в античному світі оракула Дельфійського храму

Метод закономірності — пошук стійкої і не випадкової характеристики або зв'язку явищ

Метод ідеалізації – уявна процедура, пов'язана з уявленням чогось, не будь-як ідеалу і подальшим порівнянням реального об'єкта з ідеалом

Метод виключень – ґрунтується на поступовому виключенні значної групи складових на підставі закону виключення третього, значення якого полягає в тому, що справа йде так, як описується у висловлюванні, або так, як говорить заперечення, і третього не дано

Метод класифікацій – див Класифікація

Метод контрольних запитань – передбачає складання списку запитань, на які виробляються відповіді

Метод мінімаксу – пошук мінімальних або максимальних характеристик

Метод моделювання – див Моделювання

Метод мозкового штурму – організована система висловлювань учасників про проблеми в разі заборони критики висловлювань колег

Метод морфологічний – див Морфологічний аналіз

Метод нормативний обґрунтовується сукупність нормативів, які відображають ефективність системи, а потім реальна система порівнюється з нормативною системою, що дає змогу виявити характер відхилення від норми

Метод від протилежного – зміна ситуації на діаметрально протилежну і осмислення її

Метод парадоксу – розгляд явища з несподіваних позицій, які не відповідають загальноприйнятій уявленню

Метод проб – вибір із сукупності певних об'єктів і їх випробування

Метод ранжирування – присвоєння сукупності об'єктів певних числових величин на підставі інтуїції або щодо ступеня вираженості певної ознаки

Метод синтезу – див Синтез

Метод систематизації – див Систематизація

Метод порівняння – порівняння певної системи, явища, процесу з іншими, що дає змогу знаходити їхню специфіку

Метод середнього і відхилень від нього – обчислюється певна середня величина і виявляється відхилення від неї

Метод спрощення – подання об'єкта у вигляді певної спрощеної моделі

Метод фокусування – перенесення у фокус уваги окремих об'єктів, що дає змогу отримати їхнє оригінальне бачення

Метод формалізації – дослідження об'єкта шляхом перекладу його якісних характеристик в певну знакову форму

Метод екстраполяції – перенесення висновків, отриманих зі спостереження за однією частиною явища, на його іншу частину

Метод емпатії – аналітик входить в образ аналізованого об'єкта, уявляє себе деталлю, що вивчається, і осмислює з її позиції здійснювані нею дії

Методологія – вчення про метод діяльності як такий, включає принципи, методи діяльності та знання, що відображає їх. Складається з методології пізнання, методології практичної діяльності та методології оцінки (аксіометодології)

Методи відбору – вивчення не всієї сукупності явищ, а лише певної частини, відібраної за певними правилами

Механізм – внутрішній пристрій чого-небудь

Мислення – здійснюваний у ході наочної діяльності активний процес узагальненого і опосередкованого відображення дійсності, який забезпечує відкриття чуттєвих даних її закономірних зв'язків і їх вираження у системі абстракцій

Множин теорія – галузь математики, що займається дослідженням множин з погляду їх взаємно однозначної відповідності, впорядкування потужності, а також операцій об'єднання і перетину множин

Множина – набір сукупностей, зібрання яких-небудь об'єктів, що мають спільну для всіх характерну властивість

Мова – знакова система, що використовується з метою комунікації і пізнання

Моделювання – метод дослідження об'єктів за допомогою відтворювання їхніх характеристик на іншому об'єкті – моделі

Модель – у широкому розумінні образ (у тому числі умовний або уявний – зображення, опис, схема, креслення, графік, план, карта тощо) або прообраз (зразок) якого-небудь об'єкта або системи об'єктів (оригіналу моделі), що використовуються за певних умов як їх заміщення або представник

Моніторинг – спостереження, оцінка і прогноз системи або оточуючого її середовища

Монографія – якнайповніше і всебічне дослідження певного об'єкта, бачення його в проблемному полі сучасної науки. Зазвичай вона претендує на оригінальну концепцію розуміння об'єкта, узагальнює

великий обсяг теоретичних і прикладних досліджень. Обсяг її становить понад 1000 сторінок друкованого тексту

Морфологічний аналіз – формальний метод генерації альтернатив за допомогою перерахунку всіх можливих значень заданих параметрів альтернатив

Н

Навчальний посібник – видання, що замінює або доповнює підручник, часто відображає ті або інші детально опрацьовані розділи навчальної дисципліни

Надійність – властивість системи зберігати свої характеристики в разі зміни параметрів середовища, характеристика методики, що відображає точність і стійкість вимірювання

Надійності теорія – теорія надійного функціонування складних систем будь-якої природи, що складаються з ненадійних елементів

Наука – сфера пізнавальної діяльності, яка базується на допущенні існування реального, не залежного від суб'єкта пізнання світу, всі процеси якого підпорядковані закономірностям, доступним пізнанню за допомогою відчуттів і мислення. Сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і теоретична систематизація об'єктивних знань про дійсність, одна з форм суспільної свідомості. Поняття наука включає як діяльність з отримання нового знання, так і результат цієї діяльності – суму отриманих до певного моменту наукових знань, що утворюють у сукупності наукову картину світу. Термін «наука» також використовується для позначення окремих галузей наукового знання

Наукознавство – галузь досліджень, що вивчає закономірності функціонування і розвитку науки, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодія науки з іншими соціальними інститутами і сферами матеріального і духовного життя суспільства

Наукова картина світу – цілісна система уявлень про загальні властивості та закономірності природи, що виникає внаслідок узагальнення і синтезу основних природничонаукових понять і принципів

Наукова галузь – галузь науки, у якій проводяться наукові дослідження, диференціюється наукове знання і відповідно до назви якої присуджується відповідний вчений ступінь

Наукова спеціальність – спеціальність науковця, у якій присуджується вчений ступінь у межах певної галузі науки

Науково-технічна революція – якісний стрибок у розвитку науки, техніки і виробництва, що відбувся в розвинених країнах у другій половині XX століття

Науково-технічний прогрес – єдиний, взаємообумовлений, поступальний рух науки і техніки

Науковий консультант – особа, призначена наказом ректора вищого навчального закладу або керівника наукової установи консультантом докторанта у підготовці дисертації

Науковий керівник – особа, призначена наказом ректора вищого навчального закладу або керівника наукової установи керівником аспіранта у підготовці дисертації

Неврівноваженість – стан віддаленості системи від рівноваги під впливом певних сил, що характеризується процесами обміну між динамічною системою і середовищем

Негоентропія – величина, зворотна ентропії, впорядкованість

Нелінійність – термін, що позначає характеристику системи, яка в широкому розумінні означає багатоваріантність, різноманітність, нелінійне, швидке зростання, а у вузькому значенні – нелінійну функцію системи інше значення терміна відноситься до характеристики мислення, відмінного багатоваріантністю, творчістю

Необхідність і випадковість Необхідність – властивість і зв'язки, обумовлені внутрішніми причинами речі, явища, внутрішньою природою елементів, що становлять матеріальне утворення

Випадковість – властивість і зв'язки, що обумовлені збігом зовнішніх обставин

Нестійкість – стан неуврівноваженої системи поблизу точки біфуркації, коли система сама може перейти до іншого стану, здійснює вибір подальшого шляху розвитку

НДДКР – науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи

Новація – нововведення, якого не було раніше

Новизна наукова – наукові результати, оцінювані за такими рівнями вперше отримане, вдосконалене, отримало подальший розвиток

Ноосфера – сфера взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем

Норма – визнаний обов'язковий порядок, вимоги до системи та її складових

Нострифікація атестаційних документів – прирівнювання документів про присудження вчених ступенів, виданих громадянам України в штих державах, з якими Україна уклала відповідні угоди про визнання і еквівалентність учених ступенів

О

Обробка даних – процес перетворення даних за певним алгоритмом у форму подання інформації, зручну для аналізу

Об'єкт – поняття, яке служить для позначення речі або предмета, що протистоїть суб'єкту в пізнавальній і практичній діяльності

Об'єктивність – принцип пізнання, заснований на визнанні дійсності в реальних закономірностях і загальних формах

Операцій дослідження – прикладний напрям кібернетики, що сукупністю математичних методів, які вивчають операціональні аспекти людської діяльності

Операція – елементарна раціональна дія в діяльній системі

Опис – спосіб мовної індивідуалізації об'єктів, що дає змогу осмислювати їх всередині, логічний закон, який дозволяє відрізнати, відшукувати, будувати який-небудь об'єкт і формулювати значення знакового вираження або уточнювати значення вже існуючої зафіксованого в мові

Опитування – метод отримання знання за допомогою словесного повідомлення індивіда

Оптимізація – процес пошуку якнайкращої альтернативи, що забезпечує максимальне або мінімальне значення функцій системи

Оптимум – якнайкращий варіант вирішення завдання за даних умов і ресурсах

Організація – уявляється як властивість матеріальних і абстрактних об'єктів знаходити взаємозалежність поведінки частин у рамках цілого

Організація постає не тільки як властивість усього суцього, а як певна впорядкованість змісту, впорядкованість системи відповідно до системоутворюючого чинника

Офіційний опонент – особа, призначена вченою радою із захисту дисертацій або ВАК із компетентних у певній галузі науки вчених, покликаною прорецензувати дисертацію, подати на неї та автореферат письмових відгук, особисто браги участь у процесі захисту і виступити з викладом змісту відгуку

П

Пам'ять – здатність до відтворення минулого досвіду, одна з основних властивостей нервової системи, що виражається в здатності тривало зберігання інформації про події зовнішнього світу та реакції організму, багато разів вводити цю інформацію у сферу свідомості та поведінки

Парадигма – сукупність методологічних, світоглядних, наукових, управлінських і інших настанов, що сформувалися історично і прийняті у своїй спільноті як зразок, норма, стандарт вирішення проблем

Паспорт спеціальностей – документ ВАК, що містить описання структурних елементів спеціальностей, за якими готуються і захищаються дисертації

Переконання – процес оволодіння істиною, перетворюваною на цінність для людини нею самою як результат внутрішніх і зовнішніх дій

Підручник – якнайповніший виклад знання з навчальною метою з тієї або іншої дисципліни

Плагіат – привласнення чужого авторства, видача чужого твору або винаходу за власний

План – креслення, що зображує в умовних знаках на площині частину земної поверхні (топографічний план), горизонтальний розріз або вигляд згори якої-небудь споруди або предмета, наперед намічений порядок, послідовність здійснення якої-небудь програми, виконання роботи, проведення заходів (наприклад, народногосподарський, виробничий, стратегічний, навчальний плани, задум, проект, основні ознаки якої-небудь роботи, викладу (план доповіді, п'єси тощо), спосіб розгляду, побудови, підходу до чого-небудь, розміщення об'єктів та їх розмірів на зображенні (передній, середній, задній плани)

План-проспект – докладний виклад змісту книжки, опис її основних ідей

Плюралізм – методологічний підхід, який вважає, що система може бути описаною безліччю рівнозначних сутностей, які не зводяться до одного

Пізнання – специфічна діяльність людини, орієнтована на відкриття законів природи і суспільства, таємниць буття людини і світу взагалі, виявлення можливих способів дії з предметами і явищами, прогресування приросту інформації

Повідомлення – сукупність сигналів

Подія – таке, що відбулося, у філософії постмодернізму розглядається як форма прояву буття, часу, значення, суті тощо

Показник – кількісна характеристика вираженості вимірюваної властивості

Помилка – спотворена форма відображення дійсності, неадекватна форма знання, яка не відповідає своєму предмету, не збігається з ним

Помилка вимірювання – різниця між результатом вимірювання та істинним значенням вимірюваної величини, що вимірюються. Усі помилки вимірювання поділяють на три види: грубі, систематичні і випадкові

Помилка вимірювання груба – виникає унаслідок порушення основних умов вимірювання або в результаті недогляду дослідника

Помилка вимірювання випадкова – викликається великою кількістю таких чинників, ефекти дії яких такі незначні, що їх не можна виділити і врахувати окремо, їх зазвичай розраховують як сумарний ефект і враховують під час оцінки істинного результату

Помилка вимірювання систематична – викликається значною кількістю різноманітних чинників. Ці помилки виявляються та усуваються перед початком математичної обробки результатів

Поняття – форма мислення, що відображає істотні властивості, зв'язки і відносини предметів та явищ у їхній суперечності та розвитку, думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети певного класу за певними загальними їм сукупності специфічними для них ознаками. Розрізняють поняття в широкому значенні і наукові поняття. Перші формально виділяють спільні (схожі) ознаки предметів і явищ та закріплюють їх у словах. Наукові поняття відображають істотні і необхідні ознаки, а слова і знаки (формули), що їх виражають, є науковими термінами

Порівняння – акт мислення, за допомогою якого класифікується, упорядковується і оцінюється зміст буття і пізнання, у порівнянні світ сприймається як зв'язна різноманітність. Акт порівняння полягає у попарному зіставленні об'єктів з метою виявлення їхніх відношень. Порівняння має сенс тільки в сукупності однорідних предметів, які створюють клас. Найпростіший найважливіший тип відносин, що виявляються через порівняння, – це відношення тотожності (рівності) і відмінності

Порядок – стан організованої матерії, у якому можна виділити елементи і зв'язки між ними

Постмодернізм – термін, що позначає філософську методологію, яка дистанціюється не лише від класичних, але і від некласичних традицій. Мислить себе поза системою суб'єкт-об'єкт, акцентує увагу

на довільному дискурсі, критиці раціоналізму, аналізі значення текстів, понять, знання

Постулат – пропозиція (умова, допущення, правила), через які-небудь міркування що приймається без доказу, але, як правило, з обґрунтовуванням, причому саме це обґрунтування і є зазвичай доведенням на користь ухвалення постулату

Передбачення наукове – вид теоретичної діяльності, що полягає у визначенні, описанні тих або інших явищ природи, суспільного життя, психічних станів, яких немає або невідомі тепер, але можуть виникнути або бути вивчені і відкриті у майбутньому

Праксеологічний аналіз – передбачає осмислення того або іншого об'єкта, процесу, явища з погляду більш ефективного використання у практичному житті

Праксеологія – наука про раціональну й ефективну людську діяльність

Практика – матеріальна, чуттєво-наочна діяльність людини, що має своїм змістом освоєння і перетворення природних і соціальних об'єктів, становить рушійну силу, загальну основу розвитку людського суспільства і пізнання

Предмет – категорія, що позначає певну цілісність, виділену зі світу об'єктів у процесі людської діяльності та пізнання. Поняття «предмет» часто вживається у менш строгому значенні, ототожнюється з поняттям об'єкта або речі. У загальногносеологічному плані зіставлення предмета и об'єкта відносне. Основна структурна відмінність предмета від об'єкта полягає в тому, що в предмет входять лише головні, найістотніші (з певного дослідження) властивості й ознаки

Президія ВАК – найвищий орган управління діяльністю ВАК

Претендент на вчений ступінь – особа, прикріплена до вищого навчального закладу, наукової організації з метою

Р

Рада – форма організації науки і колективних контактів учених та фахівців одного наукового напрямку (наприклад, вчена рада із захистів, вчена рада вищого навчального закладу, науково-технічна рада тощо)

Рахункова комісія – обрана на засіданні ради із захисту дисертацій н членів ради комісія для проведення процедури таємного

голосування за підсумками захисту дисертаційної роботи і протокольного оформлення результатів голосування

Реальність – існуюче насправді У діалектичному матеріалізмі цей термін використовується у двох значеннях ¹⁾ об'єктивна реальність, тобто матерія в сукупності різних її видів (реальність протиставляється тут суб'єктивній реальності, тобто, явищам свідомості), ²⁾ все існуюче, тобто матеріальний світ і всі його ідеальні продукти Критерієм реальності об'єктів, процесів, подій, фактів, властивостей є суспільна практика

Режим із загостренням – режим, що має тривалу квазістаціонарну стадію і стадію надшвидкого наростання процесів у відкритих нелінійних середовищах

Репрезентативність – властивість вибіркової сукупності представляти характеристики генеральної сукупності, означає, що з певною похибкою можна вважати, що представлений у вибірковій сукупності розподіл ознак, що вивчаються, відповідає їх реальному розподілу

Реферат – короткий виклад одного або кількох текстів Це вторинний документ, що містить скорочений і послідовний виклад змісту першоджерела (або його частини) з основними фактичними відомостями і висновками

Рівновага – здатність системи повертатись у первинний стан, компенсуючи збурювальний вплив середовища

Різноманітність – кількість помітних станів системи

Різноманітності обмеження закон – сформульований УРЕшбі закон, який твердить, що потрібна для зменшення різноманітності вибірка здатність системи управління обумовлюється величиною того зменшення різноманітності об'єкта управління, яке має бути досягнуто В управлінні цей закон приводить до зменшення різноманітності керованої системи

Рішення – вибір однієї альтернативи або власної підмножини альтернатив з безлічі даних альтернатив, акт управлінської діяльності, що передбачає певний вплив на об'єкт управління з боку суб'єкта

Рішень теорія – математична теорія, що вивчає умови вибору між альтернативними можливостями

Ритм – тимчасова організація, яка характеризується чергуванням, угрупованням тривалості, рівномірністю і розміреністю

Ринок інформаційний – система економічних, організаційних і правових відносин з продажу і купівлі інформаційних ресурсів

Розвиток – необоротна, безумовно направлена і закономірна зміна матеріальних та ідеальних об'єктів, що приводить до виникнення нової якості

Розроблення – процес і результат перетворення наукової і науково-технічної інформації, отриманої внаслідок фундаментальних і прикладних досліджень у форму, яку можна впроваджувати в практику

Розрахунки – отримання кількісних характеристик об'єктів відповідно до певних формальних законів, нормативів і результатів вимірювань

Розуміння – стан свідомості, який фіксується суб'єктом як упевненість в адекватності відтворених представлень об'єкта

Рукопис депонований – підготовлений індивідуально або у співавторстві науковий документ, що має статус наукової роботи, і розрахований на обмежену кількість споживачів та переданий на збереження до відповідного органу науково-технічної інформації (в Україні – інститут науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень)

С

Сайєнтизм (сцієнтизм) – світоглядна позиція, в основі якої лежить уявлення про наукове знання як про найвищу культурну цінність і достатню умову орієнтації людини у світі

Антисаєнтизм (антисциєнтизм) – світоглядна орієнтація, що дорікає науці за те, що вона не може відповісти на фундаментальні питання людського буття

Самодетермінація – абсолютне переважання внутрішніх домінуючих чинників над зовнішніми чинниками

Світогляд – сукупність поглядів, оцінок, принципів, що визначають найзагальніше бачення, розуміння світу

Семантика – смисловий бік мови слів, частин слова словосполучень, розділ семіотики, що вивчає знакові системи як засоби вираження значення

Семасіологія – розділ мовознавства, що займається лексичною семантикою, тобто значеннями тих мовних одиниць (слів і словосполучень), які використовуються для назви, номінації окремих предметів і явищ дійсності У сучасному мовознавстві завдання семасіології розв'язуються в межах більш загальної дисципліни – семантики

Семінар – особлива форма групових занять з якого-небудь предмета або теми за активної участі студентів, слухачів

Семіотика – наука, що вивчає мову як знакову систему, а також інші знакові системи, що вживаються в інформаційній взаємодії

Сигнал – умовний знак, фізичний процес або явище, які несуть повідомлення про яку-небудь подію, стан об'єкта і режим його роботи або передають команди управління, найчастіше сигнал розглядають як повідомлення про стан елемента системи

Символ – ідея, образ або об'єкт, що має власний зміст і одночасно подає в узагальненій, нерозвиненій формі деякий інший зміст

Симетрія – відповідність, правильність форми або незмінність законів

Симпозіум – напівофіційна бесіда, обмін думками між ученими з використанням наперед підготовлених доповідей, а також імпровізації

Синектика – метод пошуку ідей шляхом атаки проблеми спеціалізованими групами професіоналів з використанням ними різних аналогій та асоціацій

Синергетика – загальнонаукова теорія самоорганізації, спрямована на пошук законів еволюції відкритих неврівноважених систем будь-якої природи

Синергізм – явище, за якого загальний результат процесу перевершує суму окремих ефектів, що входять у цей результат

Синописис – вільний, сумарний виклад різних поглядів з якого-небудь питання

Синтактика – частина семіотики, присвячена вивченню синтаксичних – винятково структурних властивостей знакових систем, безвідносно до яких-небудь їхніх інтерпретацій (що становлять предмет інтересів семантики) і можливих інтерпретаторів (розглядається прагматикою)

Синтез – процес реального і уявного об'єднання різних аспектів, частин предметів у цілісну систему

Система – сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним і з середовищем, створюючи певну цілісність, єдність

Системності принцип – найбільш загальне правило, що регулює пізнавальну, практичну і оцінну діяльність в аспекті системних уявлень

Системні закони – сукупність властивих для систем об'єктивних, істотних, необхідних, стійких і повторних зв'язків тих або інших характеристик частини і цілого, структури і функцій, стійкості і складності, різноманіття і організації тощо

Системний аналіз – див Аналіз системний

Системний підхід – принцип пізнавальної і практичної діяльності, який ґрунтується на системному віддзеркаленні дійсності

Системогенез – зародження і розвиток, еволюція систем від нижчих форм до вищих

Системологія – наука про системи, яка інтегрує в себе загальну теорію систем, окремі та галузеві теорії систем, системотехніку

Системотехніка – прикладний, інженерний напрям знань про системи, визначає їх моделювання, проектування, конструювання і регулювання

Ситуаційний підхід – аналізуються результати функціонування системи в різних ситуаціях, досліджується динаміка зміни цих результатів

Ситуація – стан системи, що характеризується певними ознаками, певна сукупність подій, пов'язаних у цілісність проблемою. На вигляд це може бути певний ланцюг подій або коло подій, вузол подій тощо. Теоретичною основою для осмислення цього розуміння ситуації виступає теорія подій.

Складність – властивість елемента, який виступає в іншій множині як множина

Смисл – у філософії і традиційній логіці те саме, що й значення

Сукупність – поєднання, об'єднання, загальний підсумок чого-небудь

Сукупність генеральна – гіпотетична множина елементів, поєднаних спільною характеристикою

Спеціалізація – деталізація наукової спеціальності, виділення частини за функціональною ознакою, галузевою належністю

Софістика – вчення, засноване на навмисному порушенні законів логіки додаванням різних прийомів вигадки, головоломки, уявних доведень

Соціологія науки – галузь соціологічної науки, яка вивчає науку як соціальний феномен, акцентує увагу на інституційних, ціннісних, соціально-групових її характеристиках

Спостереження – цілеспрямоване сприйняття дійсності з метою вивчення явищ, збагнення їхніх значень

Спростування – вид обґрунтування в логіці і методології науки, у процесі якого встановлюється помилковість або неправильність тверджень, доведень, гіпотез і теорій

Стандарт – у широкому значенні зразок, еталон, модель, що приймаються за початкові для зіставлення з ними інших об'єктів, нормативно-технічний документ, який установлює комплекс норм,

правил, вимог до об'єкта стандартизації і затверджений компетентним органом

Стандартизація – процес встановлення і застосування стандартів

Статистика – ¹⁾ вид суспільної діяльності, спрямований на отримання, обробку й аналіз інформації, яка характеризує політичні закономірності життя суспільства в усій його різноманітності в нерозривному зв'язку з його якісним змістом, ²⁾ галузь науки, в якій викладено загальні питання вимірювання й аналізу масових кількісних відносин і взаємозв'язків

Стиль наукового мислення – сукупність методологічних регулятивів, ідеалів і норм науки, що історично склалися і визначають зміст і спрямованість розвитку науки

Структура – впорядкованість відносин, що зв'язують елементи системи і забезпечують її рівновагу Спосіб організації системи, тип зв'язків

Структуралізм – теорії, що віддають перевагу аналізу структури

Структурно-функціональний підхід – підхід до систем, що ґрунтується на визнанні зв'язку між структурою і функціями системи

Суб'єкт – носій наочно-практичної діяльності і пізнання (індивід або соціальна група), джерело активності, спрямованої на об'єкт

Судження – ¹⁾ те саме, що і висловлювання, ²⁾ розумовий акт, що виражає ставлення того, хто висловлюється, до змісту висловленого міркування. Судження у цьому значенні завжди має оцінювальний характер

Суть і явище – філософські категорії, що відображають загальні форми наочного світу і його пізнання людиною. Суть – внутрішній зміст предмета, що виражається в єдності всіх багатоманітних і суперечливих форм його буття, явище – те або інше виявлення (вираження) предмета, зовнішні форми його існування. У мисленні категорії суть і явище виражають перехід від різноманітності наявних форм предмета до його внутрішнього змісту і єдності – до поняття Збагнення суті предмета становить завдання науки

Сценарій – сюжетна схема, за якою створюється спектакль, фільм або реалізується яка-небудь дія, захід Стислий виклад змісту п'єси, дії, заходу

Т

Творчість – діяльність, що породжує щось якісно нове, чого ніколи раніше не було Діяльність може виступати як творчість у будь-якій сфері науковій, виробничо-технічній, художній, політичній – там, де створюється, відкривається, винаходиться щось нове

Тезаурус – запас відомостей про систему, словник, одиниці якого забезпечені наборами ознак, що характеризують родо-групові зв'язки і згруповані за смисловою близькістю

Тези – короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті, рідше – більш обсягового дослідження, наприклад, монографії або дисертації

Текст – зв'язна і повна послідовність знаків

Текстовий аналіз – одна з методологічних стратегій постмодернізму, покликана подавати текст як процес смислогенезу

Телеологія – ідеалістичне вчення про мету і доцільність На противагу детермінізму, а іноді і на додаток до нього, телеологія постулювала особливий вид причинності цільовий, що відповідає на питання – для чого, заради якої мети здійснюється той або інший процес

Темпоральність – чутливість системи до часу

Тенденція – напрям розвитку якого-небудь явища або процесу, зміни, які мають не завжди однозначний характер

Теорія – найбільш розвинута абстрактна система знання, яка відображає і пояснює певну сферу дійсності обґрунтовуванням закономірних та істотних властивостей і зв'язків, включає поняття, принципи, закони, аксіоми тощо

Теорія інформації – розділ кібернетики, що вивчає закономірності отримання, зберігання, обробки і передачі інформації

Теорія пізнання (гносеологія, епістемологія) – розділ філософії, у якому вивчаються проблеми природи пізнання і його можливостей, відносини знання до реальності, досліджуються загальні передумови пізнання, виявляються умови його достовірності та істинності

Теорія систем – складна система знання, яка пояснює походження, устрій, функціонування і розвиток систем різної природи

Теперішній час – таке буття системи, коли зміни всіх її складових відбуваються одночасно

Термін – слово або словосполучення, покликане точно позначити поняття і його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери

Термінологія – сфера лексики, сукупність термінів певної галузі науки, техніки, виробництва, мистецтва, суспільної діяльності, пов'язана з відповідною системою понять

Тест – стандартизоване, часто обмежене в часі випробування, призначене для встановлення кількісних і якісних характеристик індивідуальних особливостей

Техніка – сукупність засобів людської діяльності, створених для здійснення процесів виробництва й обслуговування невиробничих потреб суспільства, сукупність навичок і прийомів у якому-небудь виді діяльності, що визначають майстерність

Технологія – сукупність прийомів і способів отримання, обробки і переробки сировини, матеріалів, напівфабрикатів або виробів, а також наукова дисципліна, що розробляє і удосконалює такі прийоми і способи

Технологія наукових досліджень – сукупність способів (методів, прийомів), що визначають послідовність процесу науковою дослідження

Трансгресія – одне з ключових понять постмодернізму, яке означає перехід необхідної межі, насамперед межі між можливим і неможливим

Трансформація – різке або плавне перетворення системи в якісно іншу форму, стан

У

Умовивід – розумова дія (форма мислення), що зв'язує в низку засновків і наслідків думки різного змісту, умовивід реалізує в плані внутрішньої мови властиві індивідуальній (або суспільній) свідомості норми і типи такого зв'язку, який і є у кожному окремому випадку психологічною основою умовиводу

Умовивід дедуктивний – висновок, за якого, знаючи загальне положення, правило або закон, робиться висновок про окремі випадки, хоча їх спеціально і не вивчали

Умовивід індуктивний – висновок від одиничного (часткового) до загального із суджень про кілька одиничних випадків або про групи людина робить загальний висновок

Умовивід за аналогією – умовивід від часткового до часткового. Суть його полягає в тому, що на підставі схожості двох предметів у певних відносинах робиться висновок про схожість цих предметів і в

інших відносинах. Такий умовивід перебуває в основі створення багатьох гіпотез, припущень

Учений ступінь – наукова кваліфікація в певній галузі знань, підтверджена захистом дисертації і закріплювана отриманням диплома. В Україні встановлено вчені ступені кандидата і доктора наук

Учене звання – офіційно присвоюване науковим і науково-педагогічним працівникам звання на підставі їхньої творчої участі в наукових дослідженнях і у викладацькій діяльності у вищих навчальних закладах, підтверджується видачею атестата. В Україні встановлено вчені звання молодший науковий співробітник, асистент, старший науковий співробітник, доцент, професор

Узагальнення – логічний прийом, за допомогою якого виявляються загальні властивості й ознаки предметів

Уява – фантазія, психічна діяльність, що полягає у створенні уявлень та уявних ситуацій, що насправді ніколи не сприймалися людиною в цілому

Ф

Фабрика думки – організація, зайнята науковими дослідженнями проблем суспільства, виробництвом знання, що дає змогу удосконалювати соціальні відносини, політику, управління суспільством і виробництвом

Факт – поняття, яке означає наявність деякої реальності на противагу чомусь вигаданому, в методології науки трактується як одиниця емпіричного знання, що співвідноситься з гіпотезою і теорією ¹⁾ у звичайному слововживанні синонім понять істина, подія, результат, ²⁾ знання, достовірність якого доведена, тобто достовірне знання про одиничне

Феномен – ¹⁾ незвичайне явище, рідкісний факт, ²⁾ філософське поняття, означає явище, що досягається в чуттєвому досвіді

Феноменологічна модель – модель певних явищ, яка не ставить своїм завданням пояснення їхньої природи, а спрямована на краще їх розуміння

Філософія науки – напрям філософи, який вивчає характеристики наукового пізнання, його структуру, засоби і методи, ідеали, норми, способи обґрунтування і розвитку знання, його соціокультурні детермінанти

Флуктуація – випадкове відхилення величини, що характеризує систему з великої кількості частинок, від її середнього значення

Фокус-груп метод – фокусуюче інтерв'ю певної цільової групи, що проводиться за певними правилами

Форма – ¹⁾ контури, зовнішній вигляд, контури предмета, ²⁾ зовнішнє вираження якого-небудь змісту, ³⁾ пристосування для додання чому-небудь певних контурів (наприклад, ливарна форма)

Формалізація – представлення якої-небудь змістовної сфери (міркувань, доведень, процедур класифікації тощо) у вигляді формалізованої системи або числення Використовується передусім у математиці, а також в тих науках, у яких застосування математичного апарату досягає достатнього для цієї мети ступеня зрілості

Формула спеціальності – викладене у Паспорті спеціальностей ВАК детальний опис змісту й об'єкта досліджень, що відповідає певній науковій спеціалізації

Фрактал – нелінійна структура, що зберігає самоподібність за необмеженої зміни масштабу

Функціоналізм – науковий напрям, що пояснює структури через функції

Функціональний ефект – здатність системи робити те, що принципово не може зробити кожен з її окремих елементів

Функціонування – дія системи в часі

Функція – призначення виконувати якісь перетворення, для реалізації яких система та її елементи починають рухатися, взаємодія системи з навколишнім її середовищем у процесі досягнення мети або збереження рівноваги; відповідність між змінними величинами x та y , в результаті якого кожному значенню x (незалежній змінній, аргументу) зіставляється одне-єдине значення величини y (незалежної змінної)

Футурологія – у широкому значенні: сукупність уявлень про майбутнє, у вузькому значенні: сфера знань про перспективи розвитку соціальних процесів

Х

Хаос – стан неврегульованості, слабкої структурованості, що визначає не тільки руйнування, але і народження систем

Ц

Цінностей теорія (аксіологія) – філософське вчення про природу цінностей, їх місце в реальності і про структуру ціннісного світу, тобто про зв'язок різних цінностей між собою

Цінність – людське, соціальне і культурне значення певних явищ дійсності

Ч

Чинник – рушійна причина, сила якого-небудь процесу, явища

Чинника аналіз – розділ багатовимірного статистичного аналізу, що об'єднує математико-статистичні методи зниження розмірності багатовимірної ознаки, що вивчається, одночасно виступає як інструмент пізнання

Ш

Шкала – форма фіксації сукупності ознак об'єкта з упорядкуванням їх у певну числову систему

Додаток 1. Структура виступу на захисті наукової роботи

Захист результатів наукової роботи здійснюється перед повноважною комісією та в присутності наукової аудиторії. Підготовка виступу на захисті передбачає психологічне настроювання автора роботи та складання детального плану-конспекту виступу.

Структура виступу при захисті наукової роботи складається з наступних основних компонентів.

1. Обґрунтування актуальності роботи.
2. Постановка проблеми дослідження.
3. Формулювання теми роботи.
4. Об'єкт та предмет дослідження.
5. Мета, завдання, засоби дослідження.
6. Гіпотеза дослідження.
7. Методи дослідження.
8. Наукова новизна, теоретичне і практичне значення роботи.
9. Відомості про структуру роботи.
10. Розкриття ступеня наукової розробки теми дослідження. (Головні результати авторського дослідження).
11. Апробація та впровадження результатів дослідження.
12. Висновки та підсумки.

Зауваження щодо виступу та його структури.

1. Загальний час виступу – до 10 хв.
2. Основний час виступу відводиться розкриттю п. 10 – повідомлення головних результатів авторського дослідження.
3. В конкретних випадках кількість компонентів структури виступу може бути зменшена, але обов'язковими є пп. 1, 3, 5, 7, 10, 12.
4. В процесі виступу автор може використовувати різноманітні ілюстративні матеріали та технічні засоби.
5. Автор роботи повинен бути готовим відповісти на запитання членів повноважної комісії та представників аудиторії і аргументовано захистити власну наукову позицію та власні наукові здобутки.

Серія «Теорія і практика наукових досліджень»

Учбове видання

І.А.Радченко

Теорія і практика наукових досліджень

Посібник для студентів

Підп до др. 2013.10.10. Формат А₅.
Папір №1. Друк *ЛГСО*. Др.арк. 4,4.
Вид. № 301. Накл. 100. УніверсУм.